

ምዕራፍ

አርባዕተ

ውራይ ህዝቢ

ውዕኢታት'ዚ ምዕራፍ

ተምሃሮ ነዚ ምዕራፍ ምስተምሃርኩም ነዞም ዝስዕቡ ውዕኢታት ተረጋግፁ፤

- ⊕ ንኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘቃልፁ ንዘሳጥሑ ንዳእቲ ባህላዊ ልምድታትን ዘስዕብዎ ፅዕንቶን ኣብ ኢትዮጵያ ትገልፁ።
- ⊕ ሳዕቤናትን ፅዕንቶን ቅልጡፍ ዕብዮት ህዝቢ ብዝምልከት ብዝርዝር ትትንትኑ።
- ⊕ ቀንዲ መፍለይን መግለፅን ባህርያት (መትከላት) ሰናይ ምምሕዳር ትዝርዝሩ። ትገልፁ።
- ⊕ ቀንዲ ነጥብታት መሰላት ህፃናትን መትከላቶምን ተብርሁ። ተረድኡ።
- ⊕ ምስ ድሕንነት ዝተኣሳሰሩ ሓደጋታት መጠኖም ትግብጡ።ተዛምዱ።

ተምሃሮ ነዚ ምዕራፍ ምስተምሃርኩም ነዞም ዝስዕቡ ብቕጥታት'ዚ ምዕራፍ ተማዕብሉ፤ ትውንኑ፤

- ◆ ንኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘቃልፁ ንዳእቲ ባህላዊ ልምድታት ተብርሁ።
- ◆ ደኽታምነትን ጎደና ተሓዳደርነትን ከም ሳዕቤናት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ትገልፁ።
- ◆ ኣብ ኢትዮጵያ ዋሕዲ ማሕበራዊ ግልጋሎትን ሕፅረት ዝሕረስ መሬትን ሳዕቤናት ቅልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ከምዝኾኑ ትገልፁ።
- ◆ መግለጺ ባህርያት ሰናይ ምምሕዳር ተለልዩ።
- ◆ ኣብ ከባቢኦም ዘጋጥሙ ሓደጋታትን ክኸተልዎ ዘለዎም ደንብታት ደሕንነት ተለልዩ።
- ◆ ኣብ ከባቢኦም ንዘጋጥሙ ሓደጋታት ሜላታት ኣሰራርሓ ደሕንነት ትጭብጡ።

መጻጠያ

ተምሃሮ እዚ ምዕራፍ አርባዕተ መፅሓፍ ትምህርቲ ሕብረተሰብ 5^ይ ክፍለ ብዛዕባ ውራይ ህዝቢ እዩ ዝድህስስ። ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ብጣዕሚ ኣገደስቲ ኣብዝገኙ ጉዳያት ክትመያየጡን እናሓተትኩም ክትመሃሩን ትፅቢት ይግበር። ውራይ ህዝቢ ዝብል ምዕራፍ ንተምሃሮ ኣብ ዕለታዊ መነባብሮ ማሕበረሰብ ኣዐርዩ ዝጠቐሞም መሰረታዊ ጉዳይ'ዩ። ስለዚ ሕድሕዲኡ መመያየጢ ዛዕባን ኣብ ክፍለ ዝወሃብ ትምህርትን ክንድዝክእል ተምሃሮ ኣፀቢቕኩም ክትርድእዎም ምግባር ወሳናይ'ዩ።

ስለዚ ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ተምሃሮ፣ ምስ ህዝቢ ተዛማዳይነት ዘለዎም ኣገደስቲ ዝበሃሉ ውራይት ህዝቢ ክትመሃሩ ኢኹም። ኣብዚ ምዕራፍ'ዚ ትምሃርዎም ርእስትታት ብዛዕባ ምስ ጉዳያት ህዝቢ ዝተኣሳሰሩ ዛዕባታት ክህልዉ'ዮም። ምስዚ ተኣሳሲሩ ድማ ብዋናነት ጠመተ ዝተገበረሎም ቀንዲ ኣርእስትታት እዞም ዝስዕቡ ይርከቡ።

ኣገደስቲ ውራይት ህዝቢ ምስ ጉዳያት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ፣ ጉዳእቲ ባህልታት፣ ሳዕቤናት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ፣ ሳዕቤናት ቕልጡፍ ዕብየት ህዝቢ፣ ሰናይ ምምሕዳር፣ መሰል ህፃናትን ድሕንነትን ዝመሳሰሉ ዛዕባታት ትመሃሩሉ ምዕራፍ እዩ። ስለዚ እዚ ምዕራፍ ብዛዕባ ኣገደስቲ ውራይት ህዝቢ ትምሃሩሉ እዩ። እዚ ን19 ክፍለ ግዝያት ዝተዳለወ ትምህርቲ ኾይኑ ኣብ መወዳእታ'ዚ ምዕራፍ'ዚ ተምሃሮ ነዞም ዝስዕቡ ቀንዲ ውራይት ህዝቢ ኣፀቢቕኩም ትፈልጡን ትርድኡን ከምዝኾንኩም ንኣምን።

4.1 ጉዳያት ህዝቢ

ዕዮ ጉጅለ

ተምሃሮ ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ እንታይ ትፈልጡ? መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብየትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ብዛዕባ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ምክልኻልን ምቁፅፃርን ኣመልኪቲ ኣብ ገፅ 134 - 136 ዝተገለፀ ኣብ ቤተ መፅሓፍ ቤት ትምህርትኹም ኸይድኩም ኣንብቡ። ኣብ ከባቢኹም ናብ ዝርከብ ትካል ጣብያ ጥዕና ከይድኩምዎን መብርሂ ኣምዕኡ። መልስኹም ብፅሑፍ ተዳልዩ ናብ ክፍለ ብምቕራብ ተመያየጡሉ።

4.1.1 ዝምድና ኤች.አይ.ቪ/ኤድስን ጎዳእቲ ባህላዊ ልምድታትን

ንጥፈት

ተምሃሮ፣ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ እንታይ እዩ? ንኤች.አይ.ቪ/ኤድስ መመሓላለፍቲ መንገድታት ከ እንታይ'ዮም? ጎዳእቲ ባህልታት ንኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብኸመይ ዘቃልዑ ይመስለኩም? ብዛዕባ ጎዳእቲ ባህልታት እንታይ ትፈልጡ? ብስሩኽ ጉዳእቲ ባህልታት እንታይ እዮም? ቅድሚ ናብ ዝስዕብ ትምህርትን ትንተናን ምእታውኹም ነዞም ሕቶታት መሰረት ብምግባር ብጉጅለ ተመያየጡ።

ተምሃሮ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብ ሓደ ሰብ ናብ ካሊእ ሰብ ተላባዳይን ተመሓላላፋይን ዝኾነ ሕማም እዩ። ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ደም ብዝርከብ ሻይረስ ጥራሕ ዝመሓላፍ እዩ። ተሸካሚ ሻይረስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብዝኾነ ሰብ ብደም ኣቢሉ ናብ ካሊእ ጥዑይ ሰብ ዝመሃላፍ ሕማም እዩ። ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብደም ጥራሕ ዘይኮነስ ብዎታዊ ርክብውን ካብቶም ሻይረስ ተሸከምቲ ዝኾኑ ሰባት ናብ ጥዑያት ሰባት ይመሓላፍዮ። ስለዚ ብላማ (መላፀ)፣ በሊሕ ነገራት፣ ካራን ካብ ቆርበት ደም ብዘውፀኡ ነገራት፣ ብመርፍእን ምስ ቆርበትን ስጋን ወዲ ሰብ ከድምዩ ዝኸእሉ ነገራት ካብ ሓደ ናብ ካሊእ ይመሓላፍ እዩ። ምእንተ’ዚ እዩ ኣብ እንዳ ቀምቃማይ ፀጉሪ ላማ ከይትጥቀሙ እንተጠቐምኩም ሓዱሽን ኣብ ዝፈልሐ ማይን ዝተጠጠቐ ክኸውን ኣለዎ፣ ኣብ እንዳ ሕክምና መርፍእ እንትትውግኡ ሓዱሽ ምኃኑ ኣረጋገፅኩም ምስተጠቐምኩም ክድርበይ ኣለዎ፣ ብሓደጋ ዝደመየ ሰብ ብኢድኩም ደም ከይትነኸኡ፣ ክትሕግዙ እንትትደልዩ ንንቲ ኢድ ተጠቐሙ ወዘተ ዝበሃል። ስለዚ ኣብ እዋን ሓደጋ ኩናት፣ መኪና፣ ባእስን ኅንፅን፣ ሕማም ወዘተ ዝመሳሰሉ ተንንፎታት ዝፈስስ ደም ብኢድ ምንካእ ኣየድልይን ዝበሃል።

ዕዮ ጉጅለ

ተምሃሮ 1 መመሓላፊ መንገድታት ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብዝርዝር ግለፁ።
2 ሚላታት መከላኸሊ ምምሕልላፍ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብ ትሑዝ ሻይረስ ናብ ጥዑይ ሰብ እንታይ ከምዝኾኑ ብዝርዝር ግለፁ።

ኣብ ሃገርና ኢትዮጵያ ዝርከቡ ዝተፈላለዩ ብሄር ብሄረሰባትን ህዝብታትን ዝተፈላለዩ ጠቐምትን ኅዳእትን ዝኾኑ ባህልታትን ልምድታትን ኣለውዎም። እዞም ባህልታትን ልምድታትን ካብ ቦታ ናብ ቦታን ካብ ከባብን ናብ ከባብን ከምኡ’ውን ካብ ክልል ናብ ክልልን ዝተፈላለዩ እዮም። እዞም ጠቐምትን ኅዳእትን ባህልታትን ልምድታትን ካብ ወለዶ ናብ ወለዶ እናተመሓላፉ ዝመፁዮም። እዞም ጠቐምቲ ባህላዊ ልምድታት ዝበሃሉ ብኣዎንታ ዝረአዩ እንትኾኑ ካብዚኦም እዞም ዝሰዕቡ ይርከብዎም፤

- ንህፃናት ፀባ ጡብ ኣዶ ምጥዋብ፤
- ንህፃናት ዝግበር ክንክን፤
- እድር፣ ዕቁብን ተሓባቢርካ ምስራሕን
- ዝተብኣሱ ምትዕራቕን ነገራት ብሸምግልና ምፍታሕን፤
- ንሓራሳት ዝግበር ክንክንን፤
- ምጥይያቕን ምትሕልላይን፤
- ብሓባር ተወዲብካ ኣብ ፀገምን ደስታን ምርድዳእ፤
- ንኣረጋውያንን ጉዳኣት ኣካልን ዝግበር ቤተሰባዊ ክንክንን፤
- ንዝተፀገሙ ወገናት ደኸታማት፣ ሽማግሌታት፣ ኣካል ጉድኣት ምጥዋር
- ኣጋይሽ ምቕባልን ካልኦትን።

እዚኦምን ከምዚኦምን ዝመሳሰሉ ማሕበራዊ ሃፍትታት ኣብ ከባቢና ሕብረተሰብ’ውን ብኣዎንታ ዝርእዮም እዮም።

ብኸሊእ ገፅ ኣብ ጥዕና ሕብረተሰብ፣ ስነ-ኣእምሮኣውን ስነ-ልቦናውን ከምኡ’ውን ማሕበራውን ኩነታት ኣለታዊ ፅልዋ ዘሕደሩ ኅዳእቲ ዝበሃሉ ባህላዊ ልምድታት ብሰፊሖ ይርአዩ ፀኒሖምዮም። ብፍላይ ድማ ኣብ ኣዴታት፣ ደቂ ኣንስትዮን ህፃናትን ጥዕናዊ፣ ስነ ልቦናውን ማሕበራውን ህይወት ዝኅድኡ ብርክት ዝበሉ ኅዳእቲ ባህላዊ ልምድታት

ክፍፀሙ ዝርከቡ ኣለዉ። እዞም ጎዳኢቲ ልምዲ ዝተፈላለዩ ዓይነታት ኮይኖም ኣብ ስነ ኣእምሮ፣ ኣብ ኣካልን ኣብ ማሕበራዊ ርክብን ፀገማት ዝፈጥሩ እዮም። ካብቲ ብዝለዓለ ብርኪ ዝረከይ ሓደጋ ሓዲኡ ንኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዘለዎ ምቅላዕን በዚ ኣቢሊ ዘምፀኦ ሳዕቤን እንትኾን፣ እዚ ድማ ካብዚ ንታሕቲ ምስቶም ዓበይቲ ተግባራት ጎዳኢቲ ልምድታት ብምትእስሳር ቐሪቡ'ሎ። ስለዚ ብዋናነት ክጥቀሱ ዝኸእሉ እዞም ዝስዕቡ ይርከቡዎም።

- 1 ኣብ ኣዴታት (እናታት) ዝበዕሉ ጎዳኢቲ ባህላውን ልማዳውን ተግባራት ከም ምኽንሻብ ንል ኣንስተይቲ፣ ትሕቲ ዕድመ መርዓ፣ ምስ ዘይማንዛ ሓዳር ምግባር፣ መዳሕንቲ ምእንታን ክወርድ ከብዲ ኣዶ ብጠስሚ ምድራዝ ዝመሳሰሉ ኣለዉ።
- 2 ኣብ ህፃናት ዝፍፀሙ ጎዳኢቲ ባህላውን ልማዳውን ተግባራት ድማ ከም ምኽንሻብ ህፃናት ደቂ ኣንስትዮ፣ ምኽላእ ዓንቀር፣ ምፍልፋል ስኒ ባርካይ (ድርፃን)፣ ዘይተመጣጠነ ምግቢ ምሃብን ንመልክዕ ተባሂሉ ቆርበት ምጥባሕን ምውቃጥን ካልኦትን ይርከቡዎም።

ዕዮ ጉጅለ

ኣብ ከባቢኹም ዝፍለጡ ጎዳኢቲ ባህላውን ልማዳውን ተግባራት ዝበሃሉ እንታይን እንታይን ከምዘለዉ ተመያየጡሎም። ብዕሑፍ ናብ ክፍሊ ኣቐርቡ።

ብዋናነት ዝጥቀሱ ጎዳኢቲ ባህላውን ልማዳውን ተግባራት

ሀ. ምኽንሻብ ደቂ ኣንስትዮ (ምትልታል ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ)፣

ተምሃሮ ምኽንሻብ እንታይ ማለት ከምዝኾነ ትፈልጡ ዶ? እዚ ምስ ብባህላዊ ልማድ ግርዘት ወይድማ ምትልታል ብልዕቲ ዝምልከት እዩ። ምኽንሻብ ንደቂ ተባዕትዮን ንደቂ ኣንስትዮን ዝምልከት ባህላዊ ልማዳዊ ተግባር እዩ። ይኹን ደኣምበር ኣብዚ ርእሲ ትመሃርዎ ምኽንሻብ ህፃናት ደቂ ኣንስትዮ ዝምልከት ጎዳኢ ባህላዊ ልማዳዊ ተግባር እዩ። እዚ ጎዳኢ ባህላዊ ልማዳዊ ተግባር ምኽንሻብ (ምግራዝ ወይድማ ምትልታል) ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ እናተብሃለ ዝፍለጥ እንትኸውን ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ ብበሊሕ ነገር ብምትልታልን ብምቐራፅን ዝፍፀም ጎዳኢ ልምዲ'ዩ። እዚ ተግባር ደጋዊ ክፋል ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ ብክፋል ወይድማ ብምሉእ ብምቐራፅን ብምድርባይን ዝፍፀም መስካሕኩኣይ ዝኾነ ጎዳኢ ባህላዊ ልማዳዊ ተግባር እዩ። እዚ ጎዳኢ ባህላዊ ልማዳዊ ተግባር ብኣብዝሓ ኣብ ሃገራት ኣፍሪካ ዝተለመደ እንትኸውን ኣብ ዝተወሰኑ ሃገራት እስያውን ይርከቡ።

እዚ ጎዳኢ ባህላዊ ልማዳዊ ተግባር ንነዊሕ እዋን ብልምድን ብእምነትን ተመስሪቱ እናተፈፀመ ዝፀንሐ'ዩ። ኣብ ዓለም በብዓመቱ ካብ ክልተ ሚሊዮን ዘይውሕዳ ደቂ ኣንስትዮ ህፃናት በሰላዚ ጎዳኢ ልምዲ ይኾና ኣለዎ። ኣብ ኣፍሪካ ጥራሕ ካብ 28 ኣብዘይውሕዳ ሃገራት እዚ ተግባር ባህላዊ ልማድ ዝፍፀም እንትኸውን ብኣብዝሓ ጎሊሁ ዝርከይ ግና ኣብ ከባቢ ቅናት ምድሪ ዝርከባ ሃገራት ማእኸላይ ኣፍሪካ፣ ሃገራት ቀርኒ ኣፍሪካን ከባቢ ቀይሕ ባሕርን እዩ።

ናይዚ መበገሲ ካብ ሓደ ማሕበረሰብ ናብቲ ሓደ ዝተፈላለዩ ምኽንያት ዝቐርብ ኾይኑ መብዛሕትኡ ምስ ጉዳያት ሞራል፣ ባህልን ሃይማኖትን ዝተዛመደ'ዩ። እዚ ተግባር ኣብ ክልልና ብሰፊሑ ዝፍፀምን ኣብ ደቂ ኣንስትዮ ብፍላይ ኣብ ህፃናት ደቂ ኣንስትዮ ዘብዕሑ ማሕበራውን ኣካላውን ዕልዋ ከቢድ'ዩ። እዚ ተግባር ዝፍፀም በቶም ኣባላት ናይቲ ሕብረተሰብ ስለዝኾነ፣ ነዚኦም ከም እቶት መርከቢ ተገይሩ ስለዝውሰድ እቲ ጉዳይ ንኸዛመት ከም ዓብዩ ምኽንያት ክውሰድ ክኢሉ። ምኽንሻብ ንምፍፃም/ንምክያድ ዝቐርቡ ምኽንያታት ዝስዕቡ እዮም።

- 1 ኣብ ሕብረተሰብ ተቐባልነት ንክህልዎን ንምግባር፣ ምኽንያት ነቲ ባህሊ ሕብረተሰብ ኣኸቢራ ስለዝተቐበለት ተፈታውነታ ዝለዓለ ይኸውን ብዝብል ኣተሓሳስባን እምነትን ስለዝወሰድ ከም ስነ ስርዓት ዘለዎ ተገይሩ ይውሰድ። ዝተገረዘት ንል ኣንስተይቲ ንሓዳር ብኸቆድ፣ ተአማኒት፣ ክትወልድ እትኸእል ወዘተ ተገይራ'ያ ትውሰድ።
- 2 ንዝሙት ዝተቐልጠሉ ኣይትኸውንን፣ ነዚ ዝቐርብ ምኽንያት ዘይተገረዘት ንል ኣብ ሓደ ስብእይ ተረጋጊጻ ኣይትቐመጥን ዝብል ድሑር ኣተሓሳስባ ስለዘሎ'ዩ። ስለዚ ነቲ ስድራ መሕፈሪትን መፅረፊትን ትኸውን ዝብል ግጉይ ኣረዳድኣ ምህላወ።
- 3 ተአመንቲ ይኸና ዝብል እምነት ምህላወ፣ ዝተኸንሸባ ደቂ ኣንስትዮ ቅድሚ ሓዳር ድልየት ምታይ ርክብ ግብረ ስጋ ክይህልዎንን ክብረ - ንፅህንኣን ሓሊዮን ንኸፀንሓ ከምዝገብር ብሕብረተሰብ ብሰፊሑ ዝእመነሉ ም'ኳኑ ይግለፅ'ዩ። ድሕሪ ሓዳር'ውን እንተኾነ ምታይ ርክብን ስምዒትን ደቂ ኣንስትዮ ብምንካይ (ምቕናስ) ንሰብኡተን ተአመንቲ ንክኸና ከምዝሕግዝን ይእመነሉ።
- 4 ኣብ እዋን ወሊድ ፀገም ኣየጋጥማን ዝብሉ'ውን ኣለዉ፣ እዚኦም ግና ሓቅነት ዘይብሎምን የግዳስ ብተፃራሪ ዝረእዩን ጉድኣት ዘስዕቡን ተግባራት'ዮም።
- 5 ብሃይማኖት ዝተፈቐደን ዝተኣዘዘን ም'ኳኑ ዝገልፁ'ለዉ፣ ምኽንሻብ ደቂ ኣንስትዮ ዝፍፀመሉ ምኽንያት ብሃይማኖት ዝተፈቐደ ስለዝኾነ'ዩ ዝብል ይርከብ'ውን እዩ። ይኹን ደኣ'ምበር ኣብ ሃይማኖት ክርስትና ወይድማ እስልምና ኣድላይነት ምኽንሻብ (ምትልታል ብልዕቲ) ደቂ ኣንስትዮ ብዝምልከት ዝተሓበረ ነገር ኣብ ቅዱስ መፅሓፍቲ ዝተገለፀ ነገር ከምዘየለ መራሕቲ ሃይማኖት ይገልፁ።

ዕዮ ጉጅል

ደቂ ኣንስትዮን ደቂ ተባዕትዮን ነንበይኖም ተጎጂሎም ምኽንሻብ፣ ምትልታል ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ፣ ግርዘት እንታይ ማለት ከምዝኾነን ኣብ ከባቢኦም ዝትግበር ልማዳዊ ባህሊ ኣመልኪትኩም ተመያየጡ። ንምንታይ'ዩ ምኽንሻብ፣ ምትልታል ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ፣ ግርዘት ጎዳኢ ልማዳዊ ባህሊ ዝበሃል? ኣብ ሕብረተሰብና ምኽንሻብ፣ ምትልታል ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ፣ ግርዘት ንምፍፃም ዝቐርቡ ምኽንያታት እንታይ'ዮም? ኣብ ከባቢኹም ኸ እዞም ምኽንያታት ይንፀባረቁ (ይግለፁ) ድዮም? ሳዕቤናት ምኽንሻብ፣ ምትልታል ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ፣ ግርዘት ብዝርዝር ግለፁ። ብምኽንያት ምኽንሻብ፣ ምትልታል ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ፣ ግርዘት ጉድኣት ዝበፅሖም ወገናት ኣብ ከባቢኹም እንተልዮም ተመያየጡሉ።

ሳዕቤናት ምኽንሻብ (ምትልታል)

ምኽንሻብ (ምትልታል) ብልዕቲ ህፃናት ደቂ ኣንስትዮ ብዙሕ ሳዕቤናት ኣለውዎ። ንምኽንሻብ (ምትልታል) ብልዕቲ ደቂ ኣንስትዮ ዝጥቀሙሎም መሳርሕታት ፅርየት ዘይብሎምን ባህላውን እዮም። ኣብ እዋን ምኽንሻብ ብዙሕ ደም ምፍሳስ ዘስዕብን ቀልጢፉ ዘይሓዊ ቁስሊ ስለዘጋጥምን እተን ደቂ ኣንስትዮ ናብ ቃንዛን ስቓይን ስለዘሳጥሑን ድሕሪ እቲ ምኽንሻብ ገዲፍዎ ዝኸድ በሰላ ከቢድ ይኸውን። ስለዚ ብውሑድ እዞም ፅርየት ዝጎደሎም ባህላዊ መኸንሸቢ መሳርሕታት ረኽቢ የስዕቡ'ዮም። እንትኸንሸቡ (ብልዕቲ እንትትልታሉ) ዝጥቀሙሉ ባህላዊ መሳርሕታት ብዘይገለ ዓይነት መደንዘዚ ስለዝፍፀምዎ ብጣዕሚ መሳቐዪን መቐንዘውን እዩ። ምኽንሻብ ደቂ

አንስትዮ አብዚ ሕዚ እዋን እንትረእ ካብቶም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘመሓላልፉ መንገድታት ሓዲኡ ከምዝኾነ ይፍለጥ። ብሰንኪ ንምኽንኻብ ዝጥቀሙሉ መሳርሒ ፀገም ፅሬትን አታዓቓቕባን ስለዝህልዎምን ብምኽንያትዚ ድማ አብዚ እዋን ብበዝሒ ደም ስለዝፈሰሰን በዚ አቢሉ ካብ ሕሙም ናብ ጥዑይ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ክመሓላልፍ ይኸእል። ስለዝኾነ ድማ እዚ ልምዲ አብቲ ተፈጥሮአዊ አካል ጥራሕ እንተይኮነስ ንሓዲጋ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ መተሓላለፊ ቁልፊ መንገዲ ብምዃኑ ጥንቓቕን ክትትልን ብምግባር ክውገድ ዝግብኦ ጉዳይዮ። ጥምር ብዝበለ እንትርእይ፤

1. ብዙሕ ደም ምፍሳስ
2. ፅርየት መሳርሒታት ምጉዳል
3. ቃንዛን ስቓይን
4. ቀንዲ መንገዲ ምትሕልላፍ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ

ምኽንኻብ ኣብ መብዛሕቲኡ ሃገርና ዝካየድ ኾይኑ ብዝበለፀ ግና ኣብ ክልል ዓፋርን ሶማሊን ዳርጋ ኣብ ኩሉ ዝፍፀም እዩ። ኣብ ትግራይ ልዕሊ 30% ከምዝነበረን ኣብዚ ሕዚ እዋን ግና እናነከየ ዝመፀ ጎዳኢ ልምዲ እዩ። እዚ ጉዳይ ሃይማኖታውን ጥዕናውን ረብሓን ባይታን ዘይብሉን ደቂ አንስትዮ ኣብ እዋን ወሊድ ፀገም ዝፈጥረለን ድሑር ልምዲዮ። እዚ ብምዃኑ ድማ ብኹሎም መራሕቲ ሃይማኖት ተቐባልነት ዘይብሉን እናተወገዘ ዝርከብ እንትኾን ነዚ ኣብ ምቅላስ ማሕበራት ደቂ አንስትዮ፣ ዝተፈላለዩ መንግስታውን ዘይመንግስታውን አካላት ተሪር ቃልሲ እናካየዱ ይርከቡ። ስለዚ ምኽንኻብ ምክያድ ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ተዛሚዱ እንትረእ ዝኸፍአ መልክዕ ይሃልዎምበር ብዘይካ እዚውን ኣብ ስነ አእምሮ እናፈጠሮ ዘሎ በሰላ ብቐሊሉ ዝርእይ ኣይኮነን። ኣብ እዋን ምኽንኻብ (ምትልታል ብልዕቲ) ደቂ አንስትዮ ዘጋጥም ስቓይ ኣብ አእምሮን ስነ ልቦናን ደቂ አንስትዮ ዘሕድሮ ፍርሕን ጭንቀትን ኣዝዩ ልዑል እዩ። ስለዝኾነውን ኣብ መወዳእታ ኣብ እዋን ወሊድ ደቂ አንስትዮ ፀገም የጋጥመን፣ ስምዒት ስታዊ ርክብ ደቂ አንስትዮ ትሑት ይኸውን፣ ኣብ አካል ደቂ አንስትዮ ጉድኣት ክበፀሕ የብሉን ንዝብል ድንጋገ ሰብአዊ መሰላት ዝግሃሰ መነወርን ድሑርን ጎዳኢ ባህላዊ ልማድ እዩ። ነዚ ኣመልኪቲ ኣብ ጎረቤት ክልልና ዓፋር ዝተሰርሐን ኣብ ሓቂ ዝተመሰረተ “ሓራም” ብዝብል ሽም ዝፍለጥ ዶኩመንተሪ ፊልም ተሰሪሑ ብኢትዮጵያ ቴሌቪዥን ዝተመሓላለፈ እንትኾን እዚ ድማ ብዙሕ ትምህርቲ እናሃበ ይርከብ።

ለ. ምኽላእ ዓንቀርን ምፍልፋል ድርግንን (ስነ ባርካይ - ግርግን)፤

1. ምኽላእ ዓንቀር

ዕዮ ጉጅለ

- 1 ምኽላዕ እንታይ ማለት ከምዝኾነ ትፈልጡ ደ? እስኪ ንወለድኹም ሕተቱሞ ኣብ ነብስኹም ፈትሹ። ኣብ ክፍሊ ውሽጢ ዓንቀር ዝተኸላዕኹምን ዘይተኸላዕኹምን ክንደይ ኣለኹም? ወለድኹም ሕተቱሞ ምኽላዕ ዓንቀር ንምንታይዮ ዘድልይ ከምዝብልኹም መልሲ ናብ ክፍሊ ሒዝኹም ምፀ።
- 2 ምኽላዕ ዓንቀር ዝፍፅሙ ሰባት ከመይ ዝመሰሉዮም? ብምንታይ ዓይነት መሳርሒ እዮም ምኽላዕ ዓንቀር ዘካይድዎ?
- 3 ሕብረተሰብ ከባቢና ምኽላዕ ዓንቀር ቅቡል ዝገብረሉ ምኽንያታት እንታይዮም? ብመሰረትዚ ትምህርቲ ምኽላዕ ዓንቀር እንታይ ሳዕቤን ኣለዎ? ኣብዚኦም ንቕድም ተመያየጡ።

ዓንቀር ኣብ ጉሮሮ ላዕለዎይ ክፍሊ ንታሕቲ ተንጠልጢሉ ዝበቁል ልሰሉስን ንእይሽተይን ኣካልዮ። እተን ክልተ ጎኒ ጉሮሮ ዝርከባ ክልተ ዕክታት “ቶንሲል” (ዓንቀር ምውራድ) ተባሂሉዮ ዝፍለጥ። ቀንዲ ተግባር ዓንቀር ሒቕታ ምክልኻል እዩ። እዞም ዕክታት (ቶንሲል) ዝበሃሉ ስርሖም ሕማማት ምክልኻል እዩ። እዞም ክፍልታት ኣካል ከምቶም ካልኦት ክፍልታት ኣካል ተሸከምቲ ሕማም ብዝኾኑ ተሃዋሲያን እንትውረሩ ጉሮሮ ስለዝቐሰል ፀገም ከጋጥም ጥዕና የጋጥምዮ። እዚ ፀገም ከጋጥም እንተሎ መልዓሊ እዚ ሕማም ዓንቀርዮ ተባሂሉ ስለዝውሰን ነቲ ዓንቀር ከም ጥቕሚ ዘይብሉን ትርፌ ኣካልን ብምቐፃር በባህላዊ ሕክምና ዕርዮቱ ብዝጎደሎ ኣገባብ ክቐረፅ ይግበር። ዓንቀር ህፃናት በቶም ጎዳእቲ ልምዲ ዝፍፅሙ ሰባት ብዝተፈላለዩ መሳርሕታት ማለት ብመላፀ (ላማ)፣ ብጭራ ፈረስ፣ ብጅማት ወይድማ ብዝኾነ በሊሕ ነገር ይቐረፅ። እዚ ምክላእ ዓንቀር ይበሃል። ዓንቀር ብባህላዊ ልማዳዊ ተግባራት ሕክምና ክቐረፅን ክኸላእን ምግባር ፈጊሙ ንጋ እዩ። ምክንያቱ ድማ ብዘመናዊ ሕክምና ብቐሊሉ ዝሓውይ ሕማም ስለዝኾነ። ምክላእ ዓንቀር ዝፍፀመሉ መንገዲ ንኣብነት ወለዲ ህፃን ምግብ ምውሓጥ ኣፀጊሙሉ ኢሎም እንትኣምኑ ዝፍፀምዮ። እዚ ምስ ካልኦት ተግባራት ስኒ ፀባ ምፍልፋልን ጉሮሮ ምጉሕጣጥን ዝመሳሰሉ ኣብ ህፃናት ዝፍፀም ተግባር ምስ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ዘለዎ ርክብ ስጡም ይኸውን። ኣብዚ ሰለሰተ ነገር ምርኣይ ይክኣል፤

- 1 እቲ ሓደ ዓንቀር ንምክላዕ ወለዲ ዘቐርብዎ ምክንያት ድሑርን ጎዳእን ዝኾኑ ባህላዊ ልምድታት ምዃናምን እንትኸውን
- 2 እቲ ካልኣይ ድማ ብምክንያት ዝጥቀሙሉ መሳርሕታት ዝህልዎም ጉድለታት ኣተሓሕዞ ዕርዮትን ጥንቃቐታትን ንሕማም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስን ካልኦትን ዘቃልዑ ምዃናምን እዩ።
- 3 እቲ ሳልሳይ ድማ እቶም ባህላዊ ምክላዕ ዓንቀር ዘካይዱ ሰባት ብትምህርቲ ኣተሓላልያ ጥዕና ዝሰልጡን ሰብ ሞያን ዘይኮኑስ ብልምዲ ጥራሕ ኣብ ዝተፈላለዩ ህፃናት ብዝሰርሕዎ ጥፍኣት ልምድን ክእለትን ዘጥረዮዮም ተባሂሎም ዝእመነሎምዮም። እዚኦም እቲ መሳርሒ ክንድዝደለይዎ ኣብ ዕዳጋ ዝረኽቡዎ ብዘይምዃናም ሓንቲ መሳርሒ ንኸሉ ስራሕቶም ዝጥቀሙዮም

ብዓንቀር ምክላእ ዝተጎድኡ ህፃናት ንካልኦት ፀገማት ጥዕና ከቃልዑ ይኸእሉዮም። ንኣብነት ብዙሕ ደም ስለዝፈሶም ንሞት ከብዕሖም ይኸእል፤ ሕማም ርእስን ካሊእ ስምዒት ሕማማትን፣ ፀገም ምውሓጥ ምግብን ብምክንያት ደም ምድኻም ሰውነትን ንካልኦት ዝተፈላለዩ ሕማማት ምቕላዕን ዝመሳሰሉ ይገጥሙ ወይድማ ክገጥሙ ይኸእሉ። ካብዚኦም ብተወሳኺ ድምፂ ምልሕሳስ፣ ብግቡእ ክዛረቡ ዘይምክኣል፣ ምዝባዕ ዘረባ፣ መግሊ ቐስሊ ምሓዝ ወዘተ ዝመሳሰሉ ሓደገኛ ኩነታት ከጋጥሙ ይኸእሉ። ስለዚ ብሓፈሻ ኣብ ኣፍሪካ ዘለዉ ጎዳእቲ ልምድታት ንምክልኻል ንምቐፃርን ዘኸእል ስራሕ ንምፍፃም ዝዓለመ ውዳብ ምፍጣር ኣገዳሲ ምዃኑ ስለዝተሓመነሉ ኣብ 1984 ዓ.ም.ፈ ኣብ ዳካር ሰኔጋል ምርድዳእ ተገይሩ። ነዚ ዘቀላጥፉ ቢሮታት ኣብ ጄኔቫን ኢትዮጵያን ክኸፈት ክእሉ። ብሃገርን ክልልን ድማ ጎዳእቲ ልምዲ መወገዲ ኮሚቴ ተጣይሹ ስራሕቲ እናወገነ ይርከቡ። ስለዚ ኣብ ሃገርና ካብ ቦታ ናብ ቦታን ካብ ከባቢ ናብ ከባብን ዝተፈላለዩኳ እንተኾነ ጥምር ብዝበለ እንተወሲድና ምስ ምክላእ ዓንቀር ዝተሓሓዙን ብሕብረተሰብ ከም ቅቡል ምክንያታት ተገይሮም ዝውሰዱን ነዞም ዝሰዕቡ ምጥቃስ ይክኣልዮ፤

- ምሕባጥ ዓንቀር ንሞት ዘብዕሕ ዓብዪ ፀገም ከምዝኾነ ብምእማን
- ሕማም ርእሲ ንምክልኻል
- ምሕባጥ ሰውነት ንምክልኻል
- ንዕርዮት ድምፂ
- ዓይነ ስውርነት ንምክልኻል ወዘተ ዝብሉ ይርከብዎም።

እሞ ተምሃሮ ልዕል ኢሎም ዝተጠቐሱን ካልኦት ዘይተጠቐሱን ምስ ምሕባጥ ዓንቀር ተተሓሔዞም ዝግለፁ ምኽንያታት ብዘመናዊ ሕክምና ብቐሊሉ መፍትሒ ከርከቡሎም ስለዝከኣል ዓንቀር ካብ ምኽላእ (ምቁራፅ) ናብ በዓል ሞያ ሕክምና (ሓኪም) ብምኽያድ ንህፃናት ትኽክለኛ መፍትሒ ምርካብን ብዘመናዊ መንገዲ ካብ ሕማሞም ክናገፉ ምግባርን ዝበለፀ ውሑስ ኣገዳስነት ዘለዎ ጉዳይ ከምዝኾነ ተረዲእኹም ዶ?

2. ምፍልፋል ድርፃን (ስኒ ባርካይ - ግርፃን)፤

ዕዮ ጉድለ

- ◆ ምፍልፋል ድርፃን (ስኒ ባርካይ) እንታይ ማለት ከምዝኾነ ትፈልጡ ዶ?
- ◆ ምፍልፋል ድርፃን (ስኒ ባርካይ) ንምፍፃም ከም ምኽንያታት ተገይሮም ዝውሰዱ እንታይ'ዮም?
- ◆ ምፍልፋል ድርፃን (ስኒ ባርካይ) ኣብ ህፃናት ዘብፅሖ ፀገም እንታይ'ዩ?

ብተመሳሳሊ መልክዑ ከም ምኽላእ ዓንቀር “ምፍልፋል ድርፃን (ግርፃን)” ኣብ ህፃናት ዘብፅሖ ፀገም ብጣዕሚ ከቢድ እዩ። ንኣብነት ዝኸፍኦ ስምዒት ቃንዛ ክሳብ ዓርስኻ ምስኣት ዝበፅሕ፣ ብዘስዕቦ ከቢድ መድመይቲ (ምድማይ) ናብ ሞት ምብፃሕ፣ ምምራዝ ቁስልታት፣ ንቕድሚት ስኒ ከይቦቅል ይኸእል፣ ዝተጣመሙ ኣስናን ኣብዘይቦትኦም ክቦቅሉ ይኸእሉ ወዘተ ዝመሳሰሉ የጋጥሙ። እዚ ተግባር ምፍልፋል ስኒ ባርካይ እናተብሃለ'ውን ይፍለጥዮ። ስለዚ ብሓፈሽኡ ምኽላእ ዓንቀርን ምፍልፋል ድርፃንን (ግርፃንን) ፅርዮት ብዘይብሎም ኣደ ዓይነትን ተመሳሳልትን መሳርሕታት ንብዙሓት ሰባት ስለዝጥቀሙሉን ጥንቃቄ ብዘይብሉ ኣግባብ ባህላዊ ሕክምና ስለዝፍፀሙን ንዝተፈላለዩ ረኽሰታትን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስን ዘቃልዑ ዕድላት ገፊሖ ይኸውን ማለት እዩ።

ኣብ ሃገርና እዞም ምፍልፋል ስኒ ባርካይ (ድርፃን / ግርፃን) ንምፍፃም ዝተፈላለዩ ምኽንያታት ይወሃቡ'ዮም። ካብዚኣቶም ዝስዕቡ ይርከብዎም፤

- 1 ሱር ቀዳማይ ዝቦቅል ስኒ - ኣስናን- (ስኒ ፀባ ዝበሃል) ሓሳኹን ፀጉርን ስለዘብቅል/ሉ ከምኡ'ውን መግሊ ስለዝፈጥሩ/ር ንዕብየት ህፃናት ይጎድእዎ'ዮም ተባሂሎም ይእመንዮ። ብም'ኳኑ ድማ እቲ ምፍልፋል ስኒ ባርካይ (ድርፃን) ነቲ ሕማም ይክላኸል'ዩ ዝብል ባህላዊ ልማዳዊ እምነት ኣሎ። ካብዚ ብተወሳኺ እዚ ተግባር ምፍፃም ሃንደበታዊ ውፅኢትን ተምላስን ንምክልኻል ይጠቅምዮ እንተዘይኮይኑ ግና እቲ ህፃን ይምንምን፣ ይቀጥን፣ ንቕድሚት'ውን እቲ ህፃን ጥዕና ዘለዎ ስኒ ከብቅል ኣይኸእልን ተባሂሉ ብባህልን ልማድን ይእመን።
- 2 ምስምብቋል ስኒ ዝተተሓሓዙ ፀገማት ይክላኸል'ዩ ብዝብል እቲ ተግባር ይፍፀም። ህፃናት ቀዳማይ ስኒ (ስኒ ፀባ) እንተብቁሉ ከም ውፅኢት፣ ትኩሳት (ረስኒ) ወዘተ ከጋጥሞ ስለዝኾነ ምስቲ ምብቋል ስኒ የተሓሕዝዎ'ሞ ንፊውሲ ተባሂሉ እቲ ድርፃን (ግርፃን) ወይድማ ስኒ ባርካይ ይፍልፈል። እዚ ተግባር ንካልኦት ሕማማት የሳጥሖም። ረስኒን ውፅኢትን ምልክታት ካልኦት ሕማማት ክኾኑ ስለዝኸእሉ መፍትሒኡ ሰብ ሞያ ሕክምና (ሓኪም) ምምኻር ጥራሕ'ዩ ዝኸውን። እቲ ህፃን ቀልጢፉ ከይዓብይ፣ ከይሮግድ ዝገብሩ ኣመጋግባታት፣ ምስ ጥዕና ዝተተሓሓዙ ብዙሓት ፀገማት ክነብሩ ስለዝኸእሉ እኹል ክንክንን ክትትል ጥዕናን ምግባር የድልይ።

ስለዚ ንምፍልፋል ስኒ ባርካይ (ድርፃን) ተባሂሉ ናብ ባህላዊ ሓኪም ብምውሳድ ንህፃናት ኣደዳ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስን ካልኦት ከም ምምራዝ ሰውነት (ቴታነስ) ዝመሳሰሉ ሕማማት ይቃልዑ። ንህፃናት መፍትሒ ክኸውን ዝኸእል ናብ ሕጋዊ ሓኪምን ሰብ ሞያ ጥዕናን ብምኽያድ ግቡእ ምምኻር እዩ ዝኸውን። እዚ እቲ ዝበለፀን ብሕታውን ሜላ እዩ።

ሐ ትሕቲ ዕድመ መርዓ

ዕዮ ጉድለ

ተምሃሮ ትሕቲ ዕድመ መርዓ እንታይ ማለትዎ? ብኣብነት እናገለፅኩም ተመያየጡ። ንምንታይዎ ትሕቲ ዕድመ መርዓ ልሙድ ባህላዊ ተግባር ይኸውን ዘሎ? እቶም ቀንዲ ዝበሃሉ ምኽንያታት ብዝርዝር ተመያየጡሎም። ኣብ ከባቢኹም ኽ ትሕቲ ዕድመ መርዓ ዝውቱር ድዩ? ብምኽንያት ትሕቲ ዕድመ መርዓ ዝበፀሑ ፀገማት እናዘርዘርኩም ተመያየጡሎም።

ትሕቲ ዕድመ መርዓ ኣብ ሃገርናን ክልልናን ብሰፊሑ ዝረአዎ። ትሕቲ ዕድመ መርዓ ኣብ ኩለን ክልላት ሃገርና ዝፍፀም ጉዳኢ ባህላዊ ልምዲ እዩ። ብፍላይ ኣብ ክልላት ኣምሓራ፣ ቤኒሻንጉል፣ ትግራይ፣ ጋምቤላ፣ ዓፋርን ልሙድ ተግባር እዩ። ትሕቲ ዕድመ መርዓ (ሓዳር ምግባር) ማለት ዕድሚኦም ሓዳር ንምምስራት ዘይበፀሑ ህፃናትን መናእሰይን ብድልየት ወለድን ቤተ ዘመድን ተገዲዶም ሓዳር ክገብሩ ዝድፍኡሉ ኩነታት ዝሕብር ኃዳኢ ባህላዊ ልምዲ እዩ። ትሕቲ ዕድመ መርዓ ማለት መርዓ ደቂ ኣንስትዮ ኣብ ሕጊ ብዝተቐመጠ ዕድመ 18 ዓመት ዘይምፍፃም ማለትዮ። በዚ መሰረት ኣብ ክልልናን ሃገርናን ብፍላይ ኣብ ገጠር ካብ 12 ክሳብ 15 ዓመት ዕድመ ብኣብዝሓ ይካየድዮ። እዚ ተግባር ድማ በቶም ናይ ወለዲ ድልየት ተመስራቲ ዝካየድን እታ ንል ኣንስተይቲ ንሓዳር ብስነ ኣእምሮን ብኣካልን ተዳልዮ ስለዘይትፀንሕ ኣብ ሂወታ ዝፈጥሮ ሓደጋ ኣዝዩ ዝለዓለ ይኸውን። ነዚ ኃዳኢ ባህላዊ ልማዳዊ ተግባር ከም መንቀሊ ምኽንያታት ተገይሮም ዝውሰዱን ብዋናነት ዝጥቀሱን ቀንዲ ዝበሃሉን እንትንርእይ።

- ⊕ ወለዲ ቅድሚ ምእራጎምን ምሚቶምን ደቆም ኣመርዕዮም ዓርሶም ክኸእሉ ካብ ዘለዎም ድልየት ዝፍፀምዎ እዮም።
- ⊕ ገሊኦም ድማ ምስ ሃፋትም ቤተሰብ መውሰዕ ብምፍፃም መነባብረኦም ንምምሕያሽ።
- ⊕ ብመልክፅ ገዝሚ ዝወሃብ ገንዘብ ተጠቐሞም ናይ ደቆም ናይ ቅድሚት ህይወት ፅቡቕ ንክኸውን ብምሕሳብ።
- ⊕ ኣብ ሞንጎ ቤተሰብ ዝምድናን ምትእስሳርን ንምጥንኻርን።
- ⊕ ክብሪ ንል ኣንስተይቲ ክብሪ ንፅህና ንምሕላውን እታ ንል ኣንስተይቲ ሓዳር ዘይብላ ተሪፋ ከይትበሃል ወዘተ ዝብሉ ይርከብዎም።

ኣብ ሃገርና ብፍላይ ኣብ ገጠር ትሕቲ ዕድመ መርዓ ብገፊሑዎ ዝፍፀም። ኣብ 1990 ዓ ም ብዝተገበረ መፅናዕቲ መሰረት ኣብ ኩሎም ከባቢታት ትግራይ 79% ዝሸፈነ ኣገባብ እዚ ተግባር ተጋፊሑ ይርከብ። ኣብዚ እዋን ዝተገብረ መፅናዕቲ ግና ናብ 34% ከምዝነከየ የመልክት። ትሕቲ ዕድመ መርዓ ብዝምልከት ካብ ደቂ ተባዕትዮ ኣብ ደቂ ኣንስትዮ ጎሊሁ ዝርእይ ብምኻኑ ብሰንኪ እዚ ኩነታት ዝመፁ ኢኮኖሚያዊ፣ ማሕበራዊ፣ ዲሞክራራያዊ፣ ስነ ልቦናውን ጥዕናውን ፀገማት ኣብ ደቂ ኣንስትዮ ብዝያዳ ዝዓዘዘ እዩ። ተምሃሮ ትሕቲ ዕድመ መርዓ ኣብ ሃገርን ብፍላይ ድማ ኣብ ልዕሊ ደቂ ኣንስትዮን ዘበፀሑም ፀገማት እንታይ እዮም ትብሉ? ብሰንኪ ትሕቲ ዕድመ መርዓ ዝበፀሑ ፀገማት ዝሰፊሑ እዮም።

1. **ኣብ ማሕበራዊ መነባብሮ ዝበፀሑ (ዝገጥሙ) ፀገማት፡** ትሕቲ ዕድመ መርዓ ኣብ ዕብየት ሃገር፣ ኣብ ሕብረተሰብን ኣብ ሰብ ሓዳርን ዘስዕሩ ኢኮኖሚያዊ፣ ማሕበራውን ዲሞክራራያዊውን (ስነ ህዝብን) ፅልዋታትን ሳዕቤናትን ብጣዕሚ ዓብዩ እዩ። ብፍላይ ድማ ኣብ ደቂ ኣንስትዮ (ንል ኣንስተይቲ) ጥዕና ማሕበራዊ ህይወትን ስነ ልቦናዊ ብቕዓትን ዘሕድሮ ፅልዋ ከቢድዮ። ኣብ ትሕቲ ዕድመ ትምርታ ንል ኣንስተይቲ ኣካላውን ኣእምሮኣውን ዕብየታ ብዝፈቐደላ

መጠን ደረጃ ብደረጃ እናዓበየት ዘይኮነስ ኣብ ህፃንነት ዕድሚኣ ኣዶ ቆልዓን ሓላፊት ስድራን (ቤተሰብን) ክትከውን ስለትግደድ ማሕበራዊ ህይወታ ዝተማልአን ዝተስተካኸለን ኣይኸውንን። ካብዚ ብተወሳኺ ንናይ ባዕላ ህይወት፣ ንቤተሰብ ትኹን ንዕብየት ሃገር ጠቓሚ ክትከውን ዘኸእላ ፍልጠት ኣብ እትረኽቡሉ እዋን (ዕድመ) ብምኸንያ ትሕቲ ዕድመ መርዓ ስለዝተቐዘነ እቲ ዕልዋ ተፃፃፊዩ ዝኸውን።

ጓል ኣንስተይቲ (ደቂ ኣንስትዮ) ትምህርታ ደፊኣ ዓርሳ ንኸይትኸእል ዕንቅፋት ካብዝሾኑዋ ምኸንያታት እቲ ሓደን ቀንድን ትሕቲ ዕድመ መርዓ እዩ። ኣብ ትሕቲ ዕድመ መርዓ እንትትገብር ጓል ኣንስተይቲ ምስኡ ተተሓሒዞ ብዝመፅኡ ፀገማት ማለት ቆልዓ ወሊድካ ምዕባይ፣ ቤተሰብ ምምሕዳር ወዘተ ስለዝህልው ትምህርቲ ንምክትታል ዕድል የብላን። እዚ ድማ ቁፅሪ ዘይተምሃራ ደቂ ኣንስትዮ ክውስኽ ዝገብር ተርእዮዩ። ትሕቲ ዕድመ መርዓ ኣብዝተስፋሕፋሕሉ ከባብታት ትምህርቲ ቀዳማይ ብርኪ ንምውዳእ ብፍላይ ድማ ንደቂ ኣንስትዮ ብጣዕሚ ዝፀበበ እዩ። ብትምህርቲ ዘይደፍኡት ጓል ኣንስተይቲ ዘመናዊ ቴክኖሎጂ ንምጥቃም ዝሕገዝ ዕድል ኣይህልዋን። ከምኡውን ምስ ደቂ ተባዕትዮ ማዕረ ኣብ ኩሉ ስራሕ ንምስታፍ ዕድል ኣይህልዋን። ናይዚ ውፅኢት ጓል ኣንስተይቲ ዕግዕፍ ሰብኣዊ ክትከውን የገድዳ ማለት እዩ። ብካሊ ወገን ድማ ብዙሓት ቆልዑ ምውላድ፣ ኣብ ትሑት ደረጃ ትምህርቲ ተወሲንካ ምትራፍን ንዝተፈላለዩ ፀገማት ጥዕና ዘቃልዕ ኣጋጣሚዩ ዝኸውን።

ትሕቲ ዕድመ መርዓ (ሓዳር) ዝፈፀመት ጓል ኣንስተይቲ ካብ እዋን ንእስነታ ክሳብ 49 ዓመት ስለትወልድ ብዙሓት ቆልዑ ክትወልድያ ትኸእል። እዚ ማለት ድማ ትሕቲ ዕድመ መርዓን ኣብ ንእስነት ዕድመ ዝርከብ ህዝቢ ምብዛሕን ከምኡውን ግልጋሎት ምጣነ ስድራ ኣብ ትሑት ደረጃ ምህላዉ ንወሰኽ (ናህሪ) ብዝሒ ዕብየት ህዝቢ ዓብዩ ምኸንያት እዩ ዝኸውን። ትሕቲ ዕድመ መርዓን ቀፂሊ ዝመፅእ ጥንስን ስዒቦም ዝመፁ ፀገማት ጥዕናን ንናይ ዓዲታትን ህፃናትን ሕማምን ሞትን ቀንዲ ምኸንያት እዩ። ስለዚ ትሕቲ ዕድመ መርዓ (ሓዳር) ዘስዕቦም ቁጠባዊ ማሕበራውን ጥዕናውን ኣሉታዊ ዕልዋታት ድምር ውፅኢት እተን ደቂ ኣንስትዮ ካብ ገጠር ናብ ከተማ ብምስዳድ ነብሰን ሸይጠን ብዝሙት ክሓድራ፣ ኣብ ጎደና ሓዳሪነት ክዋፈራ፣ ንኣልኮልን ሽጋራን ከምኡውን መደንዘዝቲ ዕገትን ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስን ወዘተ ክቃልዓ ይግደዳ። ድምር ውፅኢት እዚኦም ብምልኦም ኣብ ዕብየትን ኩነታት ጥዕናን ሃገር ዘሕድርዎ ኣሉታዊ ዕልዋታትን ሳዕቤናትን ኣዝዩ ከቢድዩ ዝኸውን።

ዕዮ ጉድለ

ብምኸንያት ትሕቲ ዕድመ መርዓ ኣብ ማሕበራዊ መነባብሮ ዝበፀሑ (ዝገጥሙ) ፀገማት ብዝርዝር ተመያየጡሉ። ትሕቲ ዕድመ መርዓ ኣብ ዕብየት ሃገር፣ ኣብ ሕብረተሰብን ኣብ ሰብ ሓዳርን ዘስዕቦ ኢኮኖሚያዊ፣ ማሕበራውን ዲሞክራሲያውን (ስነ ህዝብን) ዕልዋታትን ሳዕቤናትን ብዝምልከት ብዝርዝር ተመያየጡ። ብፍላይ ድማ ኣብ ጥዕና፣ ማሕበራዊ ህይወትን ስነ ልቦናዊ ብቕዓትን ደቂ ኣንስትዮ (ጓል ኣንስተይቲ) ዘሕድሮ ዕልዋ ብዝርዝር ተመያየጡሉ። ትሕቲ ዕድመ መርዓ ኣብ ጥዕናን ሂወትን ደቂ ኣንስትዮ (ጓል ኣንስተይቲ) ዘብፅሑ ሓደጋ ብዝርዝር ተመያየጡሉ። ምስዚኦም ብዝተኣሳሰረ መልክዑ ድማ ትሕቲ ዕድመ መርዓ ኣብ ኢኮኖሚያዊ ኩነታት ደቂ ኣንስትዮ ዘብፅሑዎም ፀገማት ብዝርዝር ተመያየጡ።

2. ኣብ ጥዕና ዘጋጥሙ ፀገማት፡ ኣብዚ ዝረአዩ ፀገማት ብጣዕሚ ሰፋሕትን ኣብ ሂወታ ከቢድ ሓደጋ ዘብፅሑ እዮም።

- ☞ ንጾታዊ ርክብ ድልዊ ስለዘይኮነትን ነዚ ዝኸውን ዓቕምን ጉልበትን ስለዝንእሳ ኣብ እዋን ጾታዊ ርክብ ጉድኣት ይበፀሓን ንሕማም ትቃላዕን። ብሰንኪዚ ነቲ ሰብኣይ ስለትፀልኦ ኣብ ሓዳር ናይ ምፅናሕ ኩነታት ዝተመናመነ ይኸውን።
- ☞ ብተመሳሳሊ ህፃን ብዘይድልየታን ምርመራ ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ እንተይገበረትን መርዓ ስለትፍፅም ንሕማም ዝተቐልፀት ክትከውን ትግደድ።
- ☞ ኣብ ትሕቲ ዕድመ ዝተመስረተ ናብራ ጥንሰን ሕርሰን ስለዘጋጥም ብሰንኪዚ ንሕማም ፌስቲላ ዝተሳጥሐት ስለትኸውን እቲ ዝውለድ ቆልዓ ጥዕንኡ ኣብ ሓዲጋ ይወድቕ።
- ☞ ብሰንኪ ነቲ ዘይተደለየ ጥንሲ ካብ ቁልዕነት እዋን ምውላድ ስለዝጅመር እቲ ስድራ ካብ ኢኮኖሚያዊ ዓቕሚ ንላዕሊ ዝኾነ ዕያል ስለዝህልዉዎ ናብረኦም ንድኸነት ዝተሳጥሐ ንክኸውን ይገብሮ።

ሰእሊ 4.1 ኣብ ጉዳይ ማሕበራዊ ፀገም ኤች.ኣይ.ቪ/ኤድስ ኣመልኪቶም ማሕበረሰብ ዘተ እንትካይዱ

- 3. **ኢኮኖሚያዊ ፀገማት፡** ኣብዚ ዝረኣዩ ሕፀረታት እታ ሰበይቲ ኣብ ስራሕ ስለዘይትዋፈርን ትምህርቲ ንምምሃር ዕድል ስለዘይትረክብ ናብራኣ ኣብቲ ሰብኣይ ዝተፀገዐት ክትከውን ትግደድ። በዚ መሰረት ድማ ናይ ሰብኣይ ፅግዕተኛን ኣብ መነባብሮኣ ናይቲ ሰብኣይ ድልየት እናማለኣት ሂወታ ትመርሕ።
- 4. **ሕጋዊ ክፍተታት፡** ትሕቲ ዕድመ መርዓ ምክያድ ማለት ብኻለእ መዳዩ ኣብ ሃገርናን ዓለምለኸን ዘለዉ ሕግታት ምጥሓስን ኣካል ምግሃስ ሰብኣዊ መሰልን እዩ። እዚኦም ድማ
 - ☞ ኣብ ሕገ መንግስቲ ሃገርናን ክልልናን ዝተቐመጠ ክሊ ዕደመ መርዓ 18 ስለዝብል ትሕቲ ዕድመ መርዓ ምክያድ ነዚ ምጥሓስ ስለዝኾነ ዝህሉ መቕፃዕቲ ኣብ ናብራ እቲ ስድራ ኣሉታ ይፈጥር።
 - ☞ መሰል ህፃናት ንምርግጋፅ ዝወፀን ሃገርና ዝተቐበለቶ ኮንቬንሽን ህፃናት ህፃን ዝበሃል ካብ ትሕቲ 18 ዓመት ዘሎ ከምዝኾነ ስለዝሕብር ትሕቲ ዕድመ መርዓ ምፍፃም ማለት ነዚ መሰል ምጥሓስ እዩ ዝብሉ መሰረታዊ ናይ ሕጊ ጉዳይ ዝሓትት ይኸውን።

መ. ምውቃጥን ምጥባሕን፡

እዚኦም ኣብ ኩሎም ጾታታት ዝካየዱዮም። ብኣብዝሓ ምውቃጥ ዝካየደሎም ኣካላት ግንባር፣ ክሳድ፣ ኢድን እግርን እንትኾኑ ብተመሳሳሊ ምጥባሕ ዝካየደሎም ኣካላት ሰብነት ድማ ግንባር፣ እግሪ፣ ኢድን ሕቕን እዮም። እዞም ተግባራት ብልምዲ ዝፍፀሙ ምበር ምንም ብሳይንስ ዝተረጋገፀ ረብሓ ዘለዎም ኣይኮኑን። ብሰንኪ ምውቃጥን ምጥባሕን ዘጋጥሙ ናይ ኣካልና ቆርበት ካብ ምብልሻዉ ሓሊፉ እቲ ገዲፍዎ ዝኸድ ምልክት ካብ ኣካልና ስለዘይጠፍእ ዘሎ

ተፈጥሮአዊ መልክእ የጥፍኦቹ። ብኻለእ ገፅ ብሰንኪ ምውቃጥን ምጥባሕን ዝመሓላለፍ ሕግም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ኣብ ዜጋታት ሓደጋ እናበፅሐ ይርከብ። ነዚ ምክንያት ዝኸውን ድማ እቶም እዚ ተግባር ዝፍፅሙ ሰባት ዝጥቀሙሎም መሳርሕታት ባህላዊ ስለዝኾኑን ብኣግባቡ ዕፊቶም ሓልዮም ዝሰረሐሎም ስለዘይኾኑ እቶም ቫይረሳት ኣብቲ መሳርሒ ስለዝፀንሑን ናብ ካሊእ ብቐሊሊ ክመሓላለፉ ይኸእሉ እዮም።

ዕዮ ጉጅለ

ምውቃጥን ምጥባሕን እንታይ ማለት ከምዝኾነን እዚ ተግባር ዘብፅሖም ፀገማት ብዝርዝር ግለፁ። ነዚኦም ማእኸል ገይርኩም ድማ ተመያየጡ።

ብፍላይ ኣብዚ ሕዚ እዋን መናእሰያት ንምግያፅ ኢሎም ኣብ ዝተፈላለዩ ኣካላቶም ይውቀጡ ኣለዉ። እዚ ድማ ንሓደጋ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘቃልፅ ስለዝኾነ ነዚ ምክልኻል ካብ መናእሰያት ትፅቢት ይግብር። መናእሰያት ብፊልም ዝሪእዎም ተዋሳኔቲ ፊልምን ኩእሶ ተፃውትን መርኣያ ብምግባር ናቶም ቅዳሕ ንምውሳድ ብምሕሳብ ጥንቓቕ ብዝጎደሎ መንገዲ እናተወቀጡ ስለዝርከቡ እዚ ጉዳይ ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘለዎ ርክብ ተረዲኦም ካብዚ ልምዲ ክወፀ ይግባእ። እምበኣርክስ ተምሃሮ ብዛዕባ ጎደኣቲ ባህልታትን ኤች.አይ.ቪ/ኤድስን ብዝምልከት ዝተምሃርክም ንምስራፅን ንዝበለፀ ዕሙቕትን ኣብዞም ዝሰፊሉ ብጉጅለ ተመያየጡለን።

- 1 ንበዓል ጥያ ጥዕና ሓቲትኩም ክንደይ ዓይነት ምክንኻብ ከምዘሎ ተመያየጡ።
- 2 ኣብ ከባቢና ትሕቲ ዕድመ መርዓ ንምክያድ ምክንያት ዝኾኑ ጉዳያት ፍለዩ።
- 3 ኣብ ከተማ መቐለ ዝርከብ ሆስፒታል ፌስቲቫ ዝሰርሖም ስራሕቲ እንታይ እዮም?

4.1.2 ጎደና ተሓዳደርትን ጎደና ሓደርትን

ተምሃሮ ኣብ ከተማ ጎደና ዝሓድሩን ኣብ ጎደና ዝመሓደሩን ህፃናት ሪኒትም ዶ ትፈልጡ? ኣብ ጥንጎ እዞም ክልተ ዓይነታት ኣብ ጎደና ዝወፁ ህፃናት እንታይ ፍልልይ ኣሎ? ህፃናት ብተፈላለዩ ምክንያታትን ዝተፈላለዩ ረብሓ ብምሕሳብን (ደልዮምን ተገዲዶምን) ናብ ጎደና ይወፁዮም። ገሊኦም ጎደና ተሓዳደርቲ ገሊኦም ድማ ጎደና ሓደርቲ ይኾኑ። ነዚ ዓርሱ ዝኸኣለ መበገሲ ኣለዎ። ካብዚኦም እቶም ዝፍለጡ ምክንያታት ዝሰፊሉዮም።

ንጥፊት

- 1 ኤች.አይ.ቪ/ኤድስን ምስ መመሓላለፊ መንገድታትን ሜላታት ምክልኻልን ኣረድኡ።
- 2 ጠቐምትን ጎደኣትን ባህላዊ ልምድታት ብዝምልከት ብዝርዝር ኣብ ሰደቓ ግለፁ።
- 3 ምስፍሕፋሕ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ምስ ጎዳኣቲ ባህላዊ ልምድታት ዘለዎም ዝምድና (ዘረፋ፣ ምትልታል ብልዕቲ ኣዋልድ /ምክንኻብ/ ዘርዝሩ፣
- 4 ፀገማትን ሳዕቤናትን ትሕቲ ዕድመ መርዓ ዝምልከት ኢኮኖሚያዊ፣ ጥዕናዊ፣ ሕጋውን ማሕበራዊ ኩነታትን ብዝርዝር ተንትኑ።
- 5 ንምክንኻብ ምክንያታት ኮይኖም ዝቐርቡን ሳዕቤናትን ብዝርዝር ኣረድኡ።
- 6 ንምክላእ ዓንቀርን ምፍልፋል ስነ ባርካይን (ድርፃን) ምክንያታት ኮይኖም ዝቐርቡን ሳዕቤናትን ብዝርዝር እናተንተንካ ኣረድኡ። ኣብርሁ።
- 7 ሳዕቤናት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ምስ ደክታምነትን ጎደና ተሓዳደርትን ዘለዎም ዝምድና ግለፁ። ብዝርዝር ኣረድኡ።

- **ኣብ ጎደና ውዒሎም ናብ ገዛ ዝምለሱ፤** እዚኦም መነባብሮ ስድራ ንምሽፋን ዝተፈላለዩ ሸቕባት ከረሜላ፣ ሸጋራ፣ ማሰቲካ፣ ሶፍት፣ ቆሎ፣ ካልኦትን ብምሻጥ ንስድራ ዝሕገዙ እንትኾን ካብዚኦም ዝበዝሑ ሂወቶም ንምብልሻው ዝተቐዑዮም። መነባብረኦም ምስ ስድርኦም ወይድማ ዘግዕዱም ቤተሰብ ስለዝኾኑ ክሳብ ፍርቂ ለይቲ ኣብ ጎደናን እንዳ መስተን ክንቀሳቐሱ ምስገባሮ ናብ መሕደሪኦም ዝኾኑዮም። ብፍላይ ደቂ ኣንስትዮ ህፃናት ድማ ብተፈላለዩ ረብሓታትን ዕለታዊ ምግብን ዝሸገዉ ጥራሕ ዘይኮነስ ንኣደጋታት ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝቃልዑዮም። ስለዚ ስድርኦም ክትትል ክገብሩ ይግብኦም።
- **ኣብ ጎደና ውዒሎም ኣብ ጎደና ዝሓድሩ፤** እዚኦም ብሰንኪ ሕፃናት ክትትል ወለድን ድኽነትን ወይድማ ብመሓዛ ተደፋፊኦም ወዘተ ሂወቶም ኣብ ጎደና ዝገበሩ ህፃናትን ኣብ ከተማ ዝርአዩንዮም። ስለዚ ንዕውልናን ዝተፈላለዩ እፃትን መስተን ዝተቐልዑ ይኾኑ። ብፍላይ ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝተዛመዱ ሕጻናትን ካልኦት ኣደጋታትን ከጋጥሞም ይኸእልዮ። እዚኦም ጎደና ሓደርቲ ስለዝኾኑ ፎቓዶ በረንዳን መንገድታትን እዮም ዝሓድሩ። ዝኸታማትን ፅጉማትን እዮም። ገሊኦም ድማ አእምሮኦም ጥዑይ ዘይኮነን ጥዕና ዝሰኣኑንን ይርከብዎም። ስለዚ ካብ ስድራ፣ ሕብረተሰብን መንግስትን ፍሉይ ጠመተ ክውሃቦም ይግባእ።

ዕዮ ገድሶ

ጎዳእቲ ባህላዊ ልምድታት! ንምንታይ? ተመያየጡ...

- 1 ጎዳእቲ ባህላዊ ልምድታትን ዝበሃሉ እንታይ ሳዕቤን ኣለዎም?
- 2 ምውቃጥን ምጥባሕን ዝመሳሰሉ ባህላዊ ልምድታት ዘበፅሕዎ ሳዕቤን ግለፁ።
- 3 ሕጻን ኤድስ ኣብ ክልልና ኣብ ከመይ ዝበለ ኩነታት ይርከብ? ኣብ ከባቢኹምክ?
- 4 ጎዳእቲ ልምድታት ንምውጋድ እንታይ ክግበር ኣለዎ? ንሕና ተምሃሮ ኽ ካባና እንታይ ትፅቢት ይግበር?
- 5 እትዝርግሐን ሽፋንን ጎዳእቲ ልምዲ ኣመልኪትኩም ተምሃሮ፣ እትፈልጥዎምን ብበዝሒ እትሪእዎምን ግለፁ።
- 6 ጎዳእቲ ልምድታት ዝፍፁሙ ሰባት ካብዚ ንኸወፁ እንታይ ክግበር ኣለዎ?
- 7 ካልኦት ዓይነታትን ኣብዚ ዘይተገለፁ ጎዳእቲ ልምዲ እንታይነት ብኸመይ መንገዲ ከምዝፍፁም ሪኢቶ ሃቡሉ።
- 8 ብኣብነት ኣደጊፍኩም ብዛዕባ ኣብ ጎደና ዝተሓዳደሩን ዝሓድሩን ህፃናት ኣረድኡ።

4.2 ሳዕቤን ንቕልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ

ኣብ ሓንቲ ሃገር ኢኮኖሚያዊ ምዕባለን በዝሒ ህዝብን ተመጣጣንን ተመጋጋብን ምዕባለ ከርእይ ኣለዎ። ክልቲኦም ተዋዳዶም እንድሕር ዘይፍፀሙ ነቲ ዘሎ ልምዳት ማሕለኻ ይኸውን። ስለዚ እቲ ፅልዎ ኣብ ኩሎም ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ግልጋሎታት ፀቕጢ ይፈጥርዮ። እዚ ድማ ሳዕቤናት ኣለውዎ። ካብዚኦም ውሽጢ እዞም ዝሰዕቡ ሳዕቤናት ንምርእይ ይክእል።

	1994	2004	2015	ዕብይት በዝሒ ህዝቢ ብ% /1994-2004/	ዕብይት በዝሒ ህዝቢ 2004-2015
ዓለም	5,594	6,378	7,197	1.31	1.10
አፍሪካ	690	869	1,085	2.44	2.25
ኢትዮጵያ	52	71	85	3.2	2.7

ሰደቻ 4.1 ኣብ ዓለም፣ አፍሪካን ኢትዮጵያን ዘሎ ዕብይት በዝሒ ህዝቢ ብሚልዮን (ዓ.ም.ፊ)

እቲ ኣብ ላዕሊ ዝተገለፀ መረዳኢታ ዝሕብሮ ሃገርና ኢትዮጵያ ኣብ 25 ዓመት ውሽጢ ብዕዕፊ ናይ ምዕባይ ኩነታት ከምዘሎን ብዓለም ብርኪ ድማ አፍሪካ ዝለዓለ በዝሒ ከምዘሎ'ዩ። ኣብ ከተማ ዝነበር ህዝቢውን ኣብ ገጠር ካብዝነበር ህዝቢ ብዕዕፊ ናይ ምዕባይ ኩነታት ኣሎ። እዚ ብምዃኑ ድማ ዝስዕቡ ፀገማት እናተፈጠሩ እዮም።

ሀ. በዝሒ ህዝብን ማሕበራዊ ግልጋሎትን

ዕዮ ጉጅለ

መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብይትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ኣብ ገፅ 139 ብዛዕባ ስነ ህዝብን ልምዓትን ተገሊፁ ዘሎ ናብ ቤተ መጻሕፍቲ ቤት ትምህርትኹም ብምኽያድ ኣንብቡ። ክተንብቡ እንተለኹም ድማ ኣብ ጠመተ ዝግበረሎም ኣንፈታት ስነ ህዝብን ልምዓትን፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራተጂ (ሜላታት) ኣፈፃፀማን ዝብሉ ዛዕባታት እናተመያየጥኩም ኣንብቡ። ነዚ ዕሑፍ ምስ ትምህርትኹም ኣተኣሳስርዎ'ሞ መምህርኩምውን ክሕግዩኹም ሕተትዎም። ዝበፃሕኹምዎ ምርድዳእ ናብ ክፍሊ ኣቕርብዎ።

- ኣብ ሃንቲ ሃገር ኢኮኖሚያዊ ምዕባልን በዝሒ ህዝብን ተመጣጣንን ተመጋጋብን ምዕባል ከርእይ ኣለዎ እንትበሃል እንታይ ማለትዮ? ቕልጡፍ ዕብይት በዝሒ ህዝቢ እንታይ ሳዕቤን ኣለዎ? ዕብይት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ማሕበራዊ ግልጋሎት ዘለዎ ፅልዎ ብዝርዝር ግለፁ። በዝሒ ዕያል ኣብ ልዕሊ ስድራ ዝህልዎ ኢኮኖሚያውን ማሕበራውን ፅልዎታት ዘርዝሩ።
- ◆ ከም ሃገርና ዝመሳሰላ ዘይማዕባላ ሃገራት እቲ ዝበዝሕ ህዝቢ ትሕቲ 15 ዓመት ብምዃኑ ኣብ ምግፋሕ ትምህርትን ጥዕናን ዝለዓለ በጀት ክምድብ ይግደድ። ኣብ ዝማዕባላ ሃገራት ግና ኣብ ኩሎም ዕድመ ክልላት ተመሳሳሊ በዝሒ ስለዘሎ ኣብዚ ዝህሉ ፅልዎ ብዙሕ ኣይኮነን። ንኣብነት ኣብ ትግራይ ዘሎ በዝሒ ተምሃራይ ቀዳማይ ብርኪ እንትረእ ቅድሚ 1989 ዓ.ም 298372፣ ኣብ 1993 ዓ.ም 551375 እንትበፅሕ ኣብ 2002 ዓ.ም ግና እዚ ቕፅሪ ብዕዕፊ ብምዕባይ ልዕሊ ሓደ ሚልዮን በፂሒ ኣሎ። ናብዚ ንምብፃሕ ድማ ኣብ ክልልና ልዕሊ 50% ናይቲ ክልል በጀት ኣብ ትምህርቲ እናተመደበ ክመፅእ ክኢሉ'ዩ።

እዚ ድማ በቲ መንግስቲ ቀዳማይ ብርኪ ንኹሉ ንምብፃሕ ዝሓዞ መትከልን ነዚኦም ዝውሃብ ግልጋሎትን ብነፃ ምዃኑ ዝፈጥሮ ኢኮኖሚያዊ ፅልዎ ዝለዓለ ይገብሮ። ብሓፈሻ ኣብ ቕልጡፍ ዕብይት በዝሒ ህዝቢ ዘሎ ፀቕጢ ነቲ ሓደ እንተይመላእኻ ካሊእ ተወሳኺ ፀቕጢ ስለዝፈጥር እዚ ጉዳይ ኣብ ሃገር ይኹን ኣብ ክልል ዘስዕቦ ፀገም ከቢድ ይኸውን።

- ◆ አብ ጥዕና ትካላት ማለት ግልጋሎት አዋህባ ባዕቂ ናይ ምፍጣር ኩነታት የጋጥምዮ። አብ ዘይማዕበላ ሃገራት መብዛሕትኦም ሕማማት ተላበድቲ ምዃናም እንትረእን እዚውን አብ ዕሬት ስድራ ዘሎ ፀገም ምዃኑ የረድአና። ምስቲ ዘሎ መጠን ውልዶ በዝሒ ምህላው ብመንግስቲ ይኹን ብስድራ ንጥዕና ዝህሉ ወፃኢ ከቢድ ይገብሮ። ንኣብነት አብ ክልልና ካብ ትምህርቲ ቐዲሉ ዝለዓለ በጀት ዝጠልብ ጥዕና እንትኹን ከምዚ ኾይኑ ዛጊድ እኹል ጥዕና ዘይረኽቡ ስድራ ኣለዉ እዮም። ብኻሊእ ገፅ ህፃናት ሃገርና ትሑት ስነ መሓዛ ብምርካብ ካብ ዓለም ቀዳሞት እዮም። ነዚ ንምቅላል ድማ ካብ መጠን ውልደት ጀሚሩ ክመሓየሽ ይግባእ። ብሓፈሻ አብ ሓንቲ ሃገር ዘሎ በዝሒ ህዝቢ ብቐጥታ አብ ሽፋንን ዕሬትን ግልጋሎት ጥዕና ርክብ ዘለዎዮ። እዚ ስለዝኾነ ድማ እቲ በዝሒ ህዝቢ ምስ ሰብ ሙያ ጥዕና ብፍላይ ምስ ሓካይም ዘሎ ምምጥጣን እንትርኣይ ካብ ዓለም ትሑትዮ። በዚ ድማ አብ መብዛሕትኦ ገጠር ከባቢ ብደክተራት ግልጋሎት ሕክምና ኣይረኽቡን።
- ◆ ማሕበራዊ ፀገምውን የጋጥምዮ። ዝኾነ ስድራ ካብ ኢኮኖሚያዊ ዓቕሙ ንላዕሊ በዝሒ ዕያል እንትህልዎም እቶም ዕብይ ዝበሉ ቆልዑት ስድራ ንምድጋፍ ብምሕሳብ አብ ጎደና ዝተፈላለዩ ሸቐጣት አብ ምሻጥ ክዋፈሩ ይግደዱ። አብዚ እንትዋፈሩ ትምህርቶም ስለዘቋርፁን መሊኦም ካብ ስድራ ክወፁ ስለዝኽእሉን አብ መፃኢ ሂወቶም ፀገም ክረኽቡ ይኽእሉ። ብኻሊእ ገፅ አብ ገጠር ዝተወለዱ ቆልዑ ዕያል ትምህርቲ ስለዘይረኽቡን ብሰንኪ በዝሒ ዕያል ንጥምየትን ዕርቃንን ስለዝቃልዑ ነዚ መነባብሮ ሃዲሞም ናብ ከተማ ይመፁ። በዚ ድማ መብዛሕትኦም ናብ ዘይሓሰብዎ ዕውልና ይኣትዉ። ብፍላይ ደቂ ኣንስትዮ ናብ ዝሙት ክኣትዎ ይገብረን። ሸማግለታት ድማ ዝጥውሮም እንትሰእኑ ናብ ጎደና ወዲኦም አብ ልመና ይዋፈሩ። ብሓፈሻ ምስ ኢኮኖሚ ዓቕሚ ስድራ ዘይመጣጠን ዕያል እንትህሉ ንማሕበራዊ ፀገም ምኽንያት ከምዝኸውን ሕድ ሕድ ስድራ ምፍላጡ ኣገዳሲ ዮ።

ለ. በዝሒ ህዝቢ አብ ተሓራሲ መሬት ምንኣስ ዘጋጥም ፀገም

ዕዮ ጉጅለ

በዝሒ ህዝቢ አብ ተሓራሲ መሬት ዝፈጥሮ ፅልዋ ኣመልኪትኩም ብዝርዝር ግለፁ። በዝሒ ህዝብን ብርሰት ሃፍቲ ተፈጥሮን ብዝምልከትውን ተመያየጡ። በዝሒ ህዝቢ እንትውሰኽ ብርሰት ከባቢ ስለዝህሉን መሬት ካብ ፍግረ መሬት ዝግበር ምክልኻል ድኹም ስለዝኸውን አብ መጠንን ልምዑነትን መሬት ኣለታዊ ፅልዋ ከምዘለዎ ኣመልኪትኩም ተመያየጡ። ውፅኢት ምይይጥኩም ብፅሑፍ ኣቕርቡ።

በዝሒ ህዝቢ እናዓበየ እንትኸይድ ትሕዝቶ ተሓራሲ መሬት እናነኣሰ ይኸይድን እቶት ምህርቲውን ይውሕድ። ከምዝፍለጥ በዝሒ ህዝቢ ካብ እዋን ናብ እዋን እንትውሰኽ መሬት ግና ኣብታ ዘላታ እያ ትፀንሕ። በዚ መሰረት ሓደ ስድራ ዝነበረቶ መሬት ንውላዱ የመቓቕል፤ እቲ ዝመፅኦ ወለዶ ድማ ንደቂ የመሓላልፍ። ብኸምዚ ካብ ውሉድ ናብ ወለዶ እናተመሓላለፈ ብምምፃእ ትሕዝቶ መሬት እናነኣሰ ክኸይድ ይገብሮ። ንኣብነት ብ1900 ዓ.ም ዝነበረ ህዝቢ ኢትዮጵያ ከባቢ 11 ሚልዮን እንትኸውን አብ 1999 ዓ.ም ናብ 73 ሚልዮን ክበፅሕ ክኢሉዮ። አብ ሕርሻ ዝመሓደር ስድራ መጠኑ እናበዝሐ እንትኸይድ ተሓራሲ መሬት እናነኸየ ስለዝመፅኦ ብምግቢ ዓርሱ አብ ምኽኣል ሕፅረት የጋጥሞ እዮ። አብ ትግራይ ቅድም ክብል ዝነበረ ብፅሑት ተሓራሳይ መሬት ልዕሊ 2 ሂክታር እንትኸውን ኣብዚ ሕዚ እዋን ግና ኣብ መብዛሕትኦ ከባቢ ካብ ፍርቂ ክሳብ ሓደ ሂክታር ከምዝኾነ መረዳእታታት ይሕብሩ። ብተወሳኺ ኣብዚ እዋን መሬት መቐሎ ብዘይምህላዉ መሬት ዘይብሎም መናእሰይ ኣብ ገጠር ብበዝሒ ኣለዉ። እዚኦም ከም ሓደ ምኽንያት ዝውሰድ ውፅኢት ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ከምዝኾነ ንምርዳእ ይከኣል።

ሰኔሊ. 4.2 አግራብ በሪሶም ናብ ዝተፈላለዩ ስራሕቲ እንትውዕሉ

ሰኔሊ. 4.3 አግራብ ንዝተፈላለዩ ረብሓ ብሓዊ እንትበርስ

ሰኔሊ. 4.4 አግራብ ብሓይልን ጉልበትን ደቂ ሰባት እንትበርስ

ሰኔሊ. 4.5 ብርሰት ሃፍቲ ተፈጥሮ፣ አግራብ ብሓይልን ጉልበትን ደቂ ሰባት እናበረሱ ናብ ፈሓም እናተለወጡ ኣብ ከተማታት ንመሸባ እንትውዕሉ

በዝሒ ህዝቢ እንትውስኽ ብርሰት ከባቢ ስለዝህሉን መሬት ካብ ፍግረ መሬት ዝግበር ምክልኻል ድኽም ስለዝኸውን ኣብ መጠንን ልምዑነትን መሬት ኣለታ ዘለዎ ይኸውን። ነዚ ዝኾነሉ ምኸንያት መሬት ንምግፋሕ ተባሂሉ ዝበርሱ አግራብ ነቲ ሓመድ ብትሕዝቶ ይኹን ብልሙዕነት ናብ ሓደጋ ክጥሕል ይገብሮ። አግራባት ምህላዎም ብወሑጅን ብነፋስን ክበርስ ዝኸእል መሬት ይከላኸልዮ። ናይዚኦም ምብራስ ግና እቲ መሬት ተጋሕጊሑ ስለዝኸይድ ካብ መፍረያይነት ናብ ባድመ ስለዝልወጥ ኣብ መነባብሮ ገባራት ፀገም ይፈጥር ኣሎ። አግራባት ዝበርሱሉ ኩነታት ንረብሓ ተሓራሳይ መሬት፣ ንገዛ መስርሒ፣ ንምግቢ መብሰሊ ብምሕሳብ እንትኾን እዚ ድማ ኣብቲ ከባቢ ዘሎ በዝሒ ህዝቢ እንትውስኽ ድልዮትን ጠለብን ከምዝገህር ይእመን።

ስለዚ ተሓራሳይ መሬት ምስ ዝርግሐን ፀቕጥን ህዝቢ ብቐጥታ ዝተኣሳሰር ኾይኑ እዚውን ምስ ፀባይ ኣየር ዝዛመድዮ። በዚ መንፅር ካብ ቆላ፣ ሓውሲ ዶግግን ዶግግን ዘሎ ፀቕጢ ዝፈላለይ እንትኾን ኣብ ደጉዓ ዘሎ መሬት ምንኣስ ዝገደደ ከምዝኾነ ብጭቡጥ ኣብ ባይታ ዝረኣይዮ።

ምይይጥ ጉጅለ

- 1 አብ ጎደና ምምሕዳር ህፃናት እንታይ ሳዕቤን አለዎ? ካብዚ ንምንጋፍ እንታይ ክግበር ይግባእ ትብሉ?
- 2 አብ ከባቢና ዘሎ ስራሕ ስእነት ብኸመይ መንገዲ እናተፈትሖ ይርከብ?
- 3 ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ እንታይ ማለት እዩ? አብራህርህ፡፡
- 4 ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ዓለም፣ አፍሪካን ኢትዮጵያን ብዝርዝር ግለፅ፡፡
- 5 ንምንታይዩ አብ ሃገርና በዝሒ ህዝቢ ዘጋጥም?
- 6 አብ ገጠርን ከተማን ዘሎ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ንምንታይ አፈላላይ ክህልው ክኢሉ?
- 7 ዕብየት በዝሒ ህዝብን ኢኮኖምን ብኸመይ ክመጣጠን ይኸእል?
- 8 አብ ገጠር ዘሎ ተሓራሳይ መሬት ምንኣስን ሕፅረት መሬትን ብኸመይ አገባብ ፍታሕ ክረክብ ይኸእል?
- 9 ሳዕቤናትን ፀገማትን ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ብዝርዝር አረድእ፡፡
- 10 በዝሒ ህዝቢ ክፈጥሮ ዝኸእል ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ፀገማት ብዝርዝር አረድእ፡፡

ቅልጡፍ ዕብየት በዝሒ ህዝቢ ከመይ ትርድእዎ?...

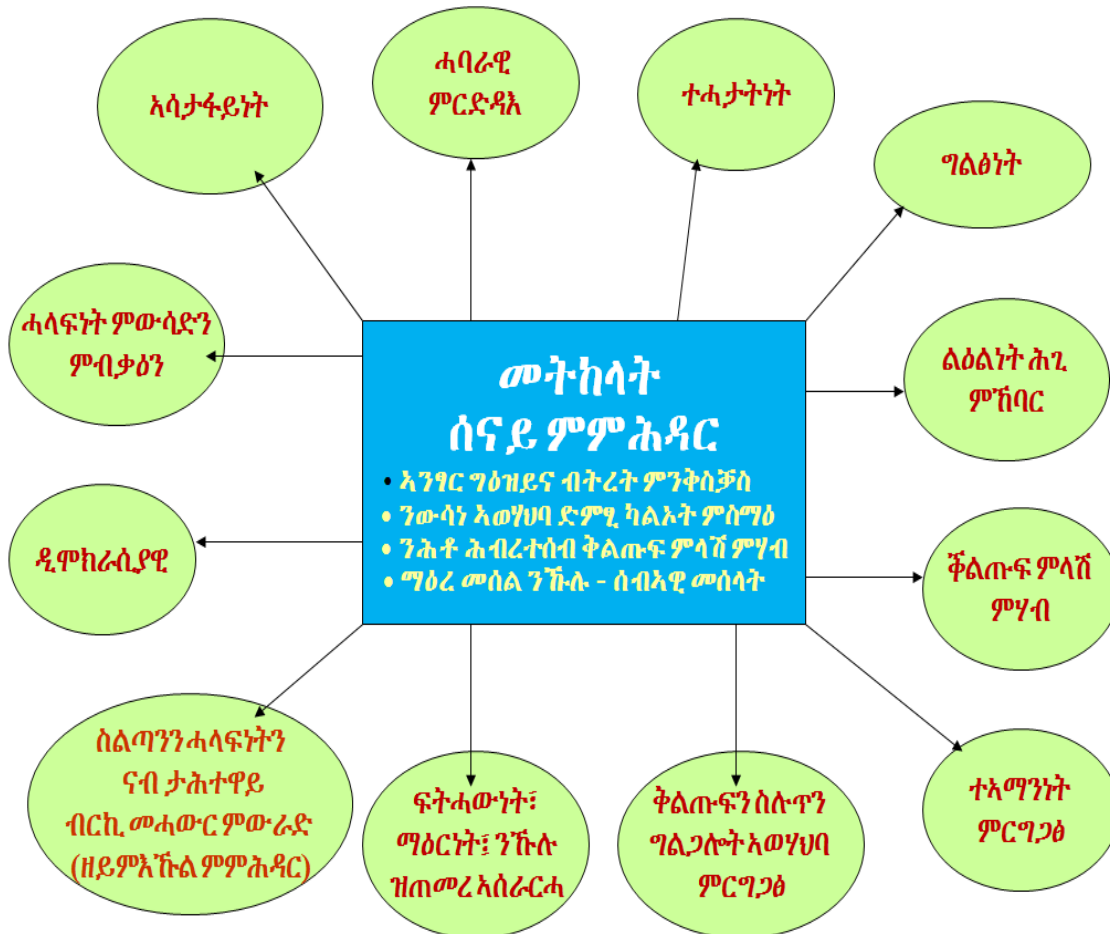
4.3 ሰናይ ምምሕዳር፣ መሰል ህፃናትን ድሕንነትን

ተምሃሮ እስኪ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ንቅድም ተመያየጡሎም፡

- ሰናይ ምምሕዳር እንታይ ማለት ይመስለኩም?
- ሰናይ ምምሕዳር ከመይ ትገልፅዎ?
- መሰል ህፃናት እንትበሃል ከ እንታይ ማለትዩ?
- አብ ቤት ትምህርትኹም ፓርላማ ህፃናት አሎ ዶ? እንታይ ይሰርሕ?
- ንህፃናት ከ እንታይ ዓይነት ጥንቃቄን ድሕንነትን የድልዮም ትብሉ?
- ሰናይ ምምሕዳር፣ ዲሞክራሲ፣ ግልፅነት፣ ተሓታትነት ዘማእኸል ምምሕዳር ግለፁ፡፡

4.3.1 ሰናይ ምምሕዳር

ሰናይ ምምሕዳር እንትበሃል ንኹሎም አሰራርሓታት ሕጋውን ፖለቲካውን ማእኸል ገይርካ ህዝቢ ተረባሓይን ዕጉብን ንምግባር ዝሰለጥ ኮይኑ ነዚ ንምርካብ ኩለመዳያዊ ብስለትን ፍልጠትን አመራርሓ ዝሓትት እዩ። እዚ ምርግጋዕ ማለት ድማ ሰብአውን ዲሞክራሲያውን መሰላት ካብ ምስፋን ሓሊፉ ህዝቢ አብቲ ስርዓት ሕጉስ ክገብሮ ይኸእል። ስለዚ ሰናይ ምምሕዳር ኩለመዳያዊ ንጥፈትን ተበግሶን መንግስታዊ አካላት ዝጠልብን ብዘላቂ መልክዑ ነዚ ማእኸል ብምግባር ዝፍፀሙ ስራሕቲ ዲሞክራሲ ዘኩልብትን ልምዕት ዘቀላጥፍን ከምዝኾነ ናይ ቀረባ እዋን ተሞክሮናን ልምዲ ካልኦት ሃገራትን ዘምህረና ውራይ እዩ።

7/31/2010

5

ስእሊ 4.6 መትከላት ሰናይ ምምሕዳርን መግለጺ ባህርያቶምን

ዕዮ ጉጅለ

መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣብ ዘዳለዎ ትልሚ ዕብዮትን ትራንስፎርሜሽንን (ካብ 2003 - 2007 ዓ.ም) ካብ 115 - 118ን 127 - 129ን ዝርከብ ብዛዕባ

- ◆ ጥንኩርን ድልዳዕን ዓቕሚ ምፍጻም ስራሕ ዘለዎ መንግስታዊ መሓውር ምውዳብን ምፍጣርን፤
- ◆ ግልፅነት ክዓሰልን ግዕዝይና (ብልሽውና) ካብ መንቀሊኡ ምቡርቃቕን ክጠፍእ ምግባርን፤
- ◆ ተሳትፎ ህዝቢ ምሕያልን ምልዕዓልን፤ ግልፅነትን ተሓታትነትን ማእኸል ዝገበሩ ኣሰራርሓታት ምትእትታው፤
- ◆ ውዕኢታዊ፣ ቅልጡፍን ስሉጥን፣ ግልፅን ተሓታትን ዝኾነ ስርዓት ፋይናንስ መንግስቲ ምሕያል፤
- ◆ ምርግጋዕን ምዕሳልን (ምስፋን) ሰናይ ምምሕዳር ዝምልከቱ እናንበብኩም ተመያየጡሎም።
- ◆ ጠመተ ክግበረሎም ዝግብኡ ኣንፈታት፣ ቀንዲ ሽቶታትን ስትራቴጂ (ሜላታት) ኣፈፃፀማን ምርግጋዕ ሰናይ ምምሕዳር ዝምልከቱ ዛዕባታት ኣብ ቤተ መፃሕፍቲ ቤት ትምህርትኹም ብምኽያድ ኣንብቡ። ተመያየጡ። መልስኹም ብፅሑፍ ኣቕርቡ።
- ◆ ነዚ ዘምበብኩምዎ ድማ ምስ ስእላዊ መግለጺ መትከላት ሰናይ ምምሕዳርን መግለጺ ባህርያቶምን እናገናዘብኩም ተመያየጡ።

ዝተፈላለዩ ምሁራት መግለጻ ሰናይ ምምሕዳር ብዝተፈላለዩ መልክዕን ኣቀራርባን ከቐምጡ ይፈትኑ'ምበር ሓፊሻዊ ትሕዝቶኡ መሚኻ እንትረኣይ ግና ድልዎትን ዝንባለን ኩሎም ተመሳሳሊ'ዩ። ሰናይ ምምሕዳር ብኹሉ መዳይ ዝተማልኦ ሓባራዊ ምርድዳእ ማእኸል ዝገበረ ግልጺ፣ ዕቡቕ፣ ቅኑዕ፣ ፍትሓዊ፣ ማዕረ፣ ስሉጥ፣ ኣሳታፋይ፣ ቅልጡፍን ስሉጥን ግልጋሎት፣ ዲሞክራሲያዊ፣ ተበባሓይ፣ ተአማንነትን ተሓታትነትን ዘንገሰ ከምኡ'ውን ልዕልነት ሕጊ ዘረጋገፀን ስርዓት ምምሕዳር ኣብ ኩሉ መዳይ መሓውር መንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት እንትህልው ዝግለፅ'ዩ። ስለዚ መግለጻ ባህርያት ሰናይ ምምሕዳር ኣብዝሰፈሩ ሽዱሽተ መትከላት መቐጻጸኻ ምቕማጥ ይክኣል። እዚኦም ድማ ልዕልነት ሕጊ፣ ነፃነትን ብቕዓት ዳይነትን፣ ብቕዓት ኣፈፃፀማ ግልጋሎት ሲቪል ሰርቪስ፣ ግልፅነት፣ ተሓታትነትን ተሳትፎ ህዝብን እዮም። ነዚኦም'ውን ሓደ ብሓደ ንምርኣይ ብኸምዘሰፈሩ ቐሪሞ'ለው።

ሀ. ልዕልነት ሕጊ፣ ኣሰራርሓ መንግስቲ ብሕጊ ዝተነፀረ ንምግባር ኣብ ሰለስተ ኣካላት ተመቐሉ ካብ ላዕሊ ክሳብ ታሕቲ ተወዲቡ እናሰርሐ ይርከብ። በዚ መሰረት ብሕጊ-መንግስቲ ይኹን ኣብ ካልኦት ዝወፁ ሕግታት ማእኸል ተገይሩ ኩሎም ስራሕቲ ክፍፀሙ ናይ ግድን'ዩ። ብሕጊ ምምራሕ ማለት ማዕርነትን ፍትሕን ካብ ምርግጋዕ ሓሊፉ ግዕዙይ ኣሰራርሓ ዘወግድ ስለዝኾነ ዜጋታት ብማዕረ ተጠቀምቲ ዝገብር ይኸውን። እዚ ጥራሕ እንተይኮነስ ህዝቢ ክመሓደረሉ ተባሂሉ ዝወፀእ ሕጊ ቅድሚ ምትግባሩ ካብ ረቂቕ ሕጊ ምድላው ጀሚሩ ህዝቢ ክሳተፍን ሪኢቶኡ ክህበሉ ምግባር ኣገዳሲ ይኸውን። ካብ ሕጊ ወፃኢ ዝስራሕ ዝኾነ መደብ ውጊሉ ሓዲሩ ናብ ውልቀ መላኽነት መንገዲ ስለዝምርሕ ጥንቃቄ ክግበር ይግባእ። እዚ ኣግባብ ንምፍፃም ብሕጊ-መንግስቲ ዝተረጋገፀ ምግባር ግድን'ዩ። እዚ ንምግባር ድማ ኣብያተ ፍርዲ ኣብ ሓቂ ዝተመሰረተን ብሕግን ንሕግን ጥራሕ ማእኸል ብምግባር ስርሑ ዝፍፀም ክኸውን ኣለዎ። ስለዚ ነፃነት ዳይነት ብጣዕሚ ኣገዳስን ፍሉይ ቆላሕታን ምሕብሓብን ከምዘድልዮ ኣብ ግምት ክኣቱ ይግባእ። ምስዚ ብተወሳኺ'ውን ሰለጤንን ፅፈትን ዘለዎ ፍርዲ ንኸወሃብ ብውልቀን ብትካልን ብቕዓት ክህልዎን እናተጠናኸረ ክኸይድ ምግባር ወሳኒ'ዩ።

ለ. ኣፈፃፀማን ብቕዓትን ስራሕቲ መንግስቲ፣ ነፃነቱን ብቕዓቱን ዝተረጋገፀ ሲቪል ሰርቪስ ክህልው ምግባር ንጡፍን ስሉጥን ግልጋሎት ኣዋህባ ክህሉ ስለዝገብር ኣብ ኣወዳድባን ኣሰራርሓን ትኹረት ክወሃዕ ይግባእ። ዝተሳለጠ ኣሰራርሓ መንግስቲ ምርግጋዕ ምህላው ማለት ልምዓት ኣብ ምስላጥን ከምኡ'ውን ህዝቢ ኣብ ኣፈፃፀማ መንግስታዊ ቤት ዕዮ ዕግበት ስለዝህሉ መንግስትን ህዝብን ተደጋጊፎምን ተዋዲዶምን ዕላምኦም ከፈፀሙ ይገብር። ስለዚ ቡብደረጅኡ ዝርከብ ስራሕተኛ መንግስቲ ዘመናውን ፅፋፍን ኣወዳድባ ሃልይዎ ንልምዓትን ዲሞክራሲን ምዕባል ደጋፋይ ክኸውን ብምግባር ብዝለዓለ መልክዕ ሰናይ ምምሕዳር ክገልግል ይገብር።

ሐ. ግልፅነት፣ ዝኾነ ኣካል መንግስቲ ዝተውሃዕ ዕማም ንምፍፃም ይኹን ዝሰርሖምን ዘመዝገዩ ውፅኢትን ኣመልኪቱ ንህዝብን ንማእኸናት መራኽብቲ ሓፋሽን ግልጺ ክኸውን ይግባእ። ኣሰራርሓን መረዳኢታን ግልጺ ምግባር። ዝኾነ ሰብ ዝተውሃዕ ተግባርን ሓላፍነትን ብሕጊ ስለዝኾነን ስለዝተደገፈን በዚ መንፅር ዝተፈፀሙ መደባት ክፍለጡን ክግምገሙን ብፍላይ ህዝቢ ሪኢቶ ክህበሉ ምግባር ብዙሕ ረብሓ ኣለዎ።

- **ሓደ መን እንታይ ከምዝሰርሕ ይፍለጥ።**
- **ካልኣይ ውዕኢትን ድኽመትን ንህዝቢ ግልፂ ይኸውን።**
- **ሳልሳይ ካብ ግዕዝይናን ዘይሕጋዊ አሰራርሓን ይናገሩ፤**
- **ራብዓይ መንግስቲ ዝፍፁሞም መደባት ህዝባውነቶም ዘረጋገፁ ምዃኖም ብተግባር ይረጋገፁ።**
- **ሓምሻይ ህዝቢ ኣብ ኩሎም ስራሕቲ መንግስቲ ሪኢቶ ክህብን ብቐረባ እናገምገመ ንመፃኢ እዋን ዝተመሓየሸ ስራሕ ንምምዝጋብ ይኸእል ዝብሉ እዮም።**

መ. ተሓታትነት፤ መንግስታውን ህዝባውን ሓላፍነት ብተሓታትነት ክድገፍ ምግባር የድሊ። ዝኾነ ሰብ ወይድማ ኣካል ንዝፍፁሞን ዝመሃዞን ሰናይ ተግባር ክበረታታዕን ንዘጥፈኡን ዘባላሸዎን ስራሕ ድማ መቐፃዕቲ ክረክብን ግድን እዩ። እዚ እንትትግበር ጥራሕዩ መንግስታዊ ስራሕ ክብርን ጥንቃቄን ዝረክብን ኩሉ ብዝተኸኣለ መጠን ዕዉት ስራሕ ክሰራሕ ዝገብር። ተሓታትነት እንተዘይሃልዩ ግና እንታይ ከይኸውን፤ እንታይ ከይመፀኒ ዝብል መንፈስ ስለዘሎ ከምድልየትካን ገባርን ሓዳግን ናይ ምዃን ዝንባለ ክጋፋሕ ይገብር። እዚ ድማ ኢ-ዲሞክራሲያውነትን ዘይፍትሓውነትን ስለዘንግስ ሰናይ ምምሕዳር ንምርግጋዕ መፀገማይ ይኸውን ማለት ዩ። ሓለፍቲ ብኣመራርሓኡምን ብዝፍፁምዎም ስራሕትን ንህዝቢ ተሓተትቲ ስለዝኾኑ እዚ መግለፂ ሰናይ ምምሕዳር ዩ።

ሰ. ተሳትፎ ምርግጋዕን፤ ተሳትፎ ህዝቢ ምርግጋዕ ማለት መግለፂ ዲሞክራሲያዊ መንግስቲ ስለዝኾነ ነዚ ብሕጊ ንምርግጋዕን ዘይግሃስ መሰል ምዃኑን ብተግባር ምርኣይ ኣብ ሕገ-መንግስቲ ሰፊሩዩ። በዚ ኣገባብ ህዝቢ ካብ ምትላም ጀሚሩ ክሳብ ውሳኔ ምሃብን ኣፈፃፀማኡ ምግምጋምን ንጡፍ ተሳትፎ ክገብር ኣለዎ። ኣብዚ ግና ዘይንግቕ ደንገርገር ከምዝህሉ ክግመት ዝከኣልዩ። እዚ ማለት መን ይሳተፍ? መግዛን ብኸመይ ኣገባብን ይሳተፍ? ዝብሉ ሕቶታት ኣቐዲምካ መልሲ ምሃብ የድሊ። ኣብ ተሳትፎ ህዝቢ ብዝተኸኣለ መጠን ምምህሃር ስለዘሎን ህዝቢ ነቲ ስራሕ ናተይ ኢልካ ኣብ ምርኣይን እንታይ ከምዝሰራሕ ምፍላጥን ምክትታልን ስለዝህሉ ነቲ ስራሕ ውዕኢታዊ ከምዝገብር ይእመን።

ረ. ንሕቶ ህዝቢ ምላሽ ምሃብ፤ ካብ ህዝቢ ዝመፅእ ሕቶ ብእዋኑ ምላሽ ምሃብ ይግባእ። ከምቲ ዝፍለጥ ዘለና ውሱን ሃፍቲ ንኹሉ ብሓደ ንምምላእ ከምዘፀገም ርዱእ እዩ። ኾይኑ ግና ዝመፅእ ሕቶ ብእዋኑ ክቐርበሉን ዘይፍፀም እንተኾይኑ ምኸንያቲ ብምግላፅ ክረዳዳእ ይግባእ። በዚ መንፅር ኩሉ መንግስታዊ ኣካል ነዚ ድልው ኾይኑን መስርሕ ኣዳልዩን ክሰርሓሉ ኣለዎ። እዚ ምትግባር ማለት መግለፂ ዲሞክራሲያዊ መንግስቲ ጥራሕ እንተይኮነስ ኣሰራርሓን ባህልን ዲሞክራሲያዊ ትካላት እውን ስለዝኾነ ጥንቃቄ ክግበር ኣለዎ።

ሰ. ስምዒት ሓላፍነት፤ ዜጋታት ኣብ ዝተፈላለዩ ሓላፍነትን ስራሕን ተመዲቦም ስራሕቶም እናሳለጡ ይርከቡ። በዚ መሰረት ሕድ ሕድ ሰብ ዝተውሃዖ ስራሕን ናይ ምምራሕ ሓላፍነት ብቐንዕና፤ ብተኣማኝነት፤ ብንጥፈትን ክፍፁሙ ኣለዎም። ስለዚ በብደረጃኡ ዘሎ መንግስታውን ህዝባውን ስራሕቲ ምትግባር ዝተመደበ ሰብ ስራሕቲ ሃገራዊ ስምዒትን ሓላፍነትን ብዘለዎ ኣገባብ ዝተውሃቦም ዕማም ክፍፁሙ'ምበር ነዚ ብምርሳዕ ዝተውሃበካ ሓላፍነት ንውልቀ ረብሓ ምውግል ብገብን ካልኦት ናይ ብልሽውና ተግባራት ክፍፁሙ የብሎምን። ብሓፈሻ ዜጋታት ኣብ ዝተመደቡሉን ዝተዋፈሩሉን ዕማም ናፃን ግልፅን ኮይኖም ህዝባዊ ስምዒት ክህልዎም ይግባእ።

ሸ. ንሕጊ ተገዛኢ ምዃን፤ ልዕልነት ሕጊ ኣብ ሓንቲ ሃገር ንክህሉ ዓብይ ተሳትፎ ዝገብር ናይቲ ልዕልነት ሕጊ ተጠቓሚ ዝኾነ ሓፋሽ ሕዝቢ ዩ። እዚ ህዝቢ ኣብ ልዕልነት ሕጊ ዓብይ ተራ ንክፃወት ብዛዕባ ልዕልነት ሕጊ ኣፍልጦ ክህልዎ ይግባእ። ብዛዕባ ልዕልነት ሕጊ ኣፍልጦ ዘይብሉ ሕብረተሰብ ልዕልነት ሕጊ ኣብ ምኸባር ግደ ኣይህልዎን። ህዝቢ ብዛዕባ ንሕጊ ተገዛኝነት ዘለዎ

ባህሊ ንምጉልባት ኣፍልጦ ክህልዎ ይግባእ ክበሃል እንተሎ ነዞም ዝሰዕቡ ነጥብታት ይምልከት፤

- እቲ ህዝቢ ኣብ ክባቢኡ እንታይ ይግበር ክምዘሎ ምፍላጥ፤
- ብዝግበየ'ውን ኣብቲ ዝነብረሉ ሕብረተሰብ /ሃገር/ እንታይ ይግበር ክምዘሎ ምፍላጥ፤
- እቲ ህዝቢ መሰሉን ግቡኡን እንታይ ክምዘኮነ ምፍላጥ ማለት'ዩ።

እቲ ህዝቢ ንሕጊ ተገዛኢ ክኸውን ብሃገርን ክልልን ዝወፀ ሕግታት ክፈልጥ ኣለዎ። ነዚ ንምፍፃም ዝኸእል ዝሰዕቡ መንገድታት ብምጥቃም ይኸውን፤

- ነቶም ዘመሓድርዎ ፈፀምቲ ኣካላት ብምዝርራብ
- ነቶም ነናይ ወረድኡ፣ ነናይ ክልሉን ነናይ ጠቕላላ ኣባላት ፓርላማ ሃገር ብዛዕባ ናይ መንግስቲ ኣሰራርሓታትን ፖሊሲታትን ብምሕታት፤
- ክባቢያውን ሃገራውን ዝኾኑ ጋዜጣታት ብምንባብ፤
- ኣብ ኣብያተ መፃሕፍቲ ዝርከቡ መረዳእታታት ብምንባብ፤
- ጭብጥታት ኣልዒልካ ምስ ቤተሰብካን ማሓዙትካን ብምዝታይን'ዩ።

ልዕልነት ሕጊ ኣብ ሓንቲ ሃገር ልምዓት ዲሞክራሲን ንክህሉ ወሳኛይ ዝኾነ መትከል'ዩ። ልዕልነት ሕጊ ንክህልው ዝተፈላለዩ ኣካላት መንግስቲ ንኣብነት ፖሊሲ፣ ዓቓብያን ሕጊ፣ ዳያኑን ሕጊ መውፅኢ ኣካል፣ ካልኦት ማሕበራት ህዝቢ፣ መሓውራት ዜና፣ ትምህርቲ ስነ ዜጋ ዝህቡ ኮለጃት ሕጊ ወይድማ ካልኦት ኣካላት ኩሎም ብሓባር ክሰርሑ ይግባእ። ይኹን'ምበር ልዕልነት ሕጊ ኣብ ሓንቲ ሃገር ንክህሉ እቲ ወሳኛይን ዓንድን ዝኾነ ሃገር ኣብ ምምራሕ ዝርከብ መንግስቲ ልዕልነት ሕጊ ብሓቂ ንክሰፍን ድልውነት ክህልዎ ይግባእ። እንድሕር እቲ ዝመርሖ ዘሎ መንግስቲ ድልውነት ዘይብሉ ኾይኑ ግን ዋላ ኣዝዩ ብጣዕሚ ዕቡቕ ዝኾነ ብሰብኣዊ መሰላት ዝተደገፈ ሕገ መንግስቲ እንተሃለወ ልዕልነት ሕጊ ክህልው'ዩ (ክረጋገፅ'ዩ) ኢልካ ምዝራብ ዕኸነት'ዩ።

ሰናይ ምምሕዳር ከመይ ትርድኦ?

መመያየጢ ጉጅለ

- 1 ልዕልነት ሕጊ እንታይ ማለት እዩ?
- 2 ግልፅነትን ተሓታትነትን ከመይ ይግለፅ?
- 3 ሰናይ ምምሕዳር ኣብ ህዝብና እንታይ ረብሓ ኣለዎ?
- 4 ተምሃሮ፣ ካብዚ እንታይ ትምህርቲ ረኺብኩም?
- 5 ሰናይ ምምሕዳር ብኸመይ ይረጋገፅ?
- 6 ሰናይ ምምሕዳር ንኸረጋገፅ እንታይ ክግበር ኣለዎ?
- 7 ህንፀት ሰራዊት ልምዓትን ብቕዓት ሰራሕተኛታት መንግስትን ንምርግጋፅ ሰናይ ምምሕዳር ዝህልዎም እጃም ግለፁ።
- 8 ዝሰዕብ ስእላዊ መግለጺ ካብ 1-12ን ካብ ሀ - መን ምልኡ።

4.3.2 መሰላት ህፃናት

ተምሃሮ ህፃን እንትበሃል ኣበየናይ ክሊ ዕድመ ክምዝርከብ ትፈልጡ ዶ? ምስዚ ተኣሳሲሩ ዝግለፁ መሰላት ህፃናት እንትበሃሉ ኸ እንታይ ትርድኡ? ህፃን ማለት በብኸባቢኡን ብዝተፈላለዩ ትካላትን ዝተፈላለዩ ትርጉም ዝውሃቦ እዩ። ንኣብነት ኣብ ዲሞኖራሬ (ስነ ህዝቢ) ህፃናት ዝበሃሉ ኣብ ትሕቲ ዕግዕተኛታት ስድራ (ወለዲ) ዝርከቡ ካብ 18 ዓመት ንታሕቲ ክሊ ዕድመ ንዝርከቡ ብምልኡም

ተገይሮም ይውሰዱ። ከምኡ'ውን አብ ሓድሓደ ከባቢ ብፍላይ አብ ገበን መቐፅዒ ሕጊ ተሓታታይ ዝኸውን ክለ ዕድመ ፈልዩ የቐምጥ። ስለዚ አብ ዓለምለኸ መሰላት ህፃናት ተቐባልነት ዝረኸበን ምርድዳእ ዝተበፀሐሉን ህፃን ዝበሃል ካብ 18 ዓመት ንታሕቲ ንዘለዉ'ዮም። እዚ ክለ ዕድመ አብ ሃገርናን ክልልናን “ህፃን” ብዝብል ተቐባልነት ዝረኸበ እዩ።

ሀ. መሰላት ህፃናት - ሓለዋ ህፃናት ንበይኑ ተፈልዩ ምርኣይ ንምንታይ ኣድልዩ?

ትርጉም ሓለዋ ህፃናት ብዝተፈላለዩ ኣገባብ አብ ዝተፈላለዩ ዕሑፋት ከምዝርከብ ዝእመን ኾይኑ ነዚ ጉዳይ ግና አብ ማኑዋል መሰል ህፃናት ብዓለምለኸ ሕብረት ፓርላማ ዝተዳለወ ትርጉም ወሲድና ክንሪኦ ኢና። ሓለዋ ህፃናት መሰረት ዝገብሮ ብዋናነት አብ ኮንቪንሽን መሰላት ህፃናት ዝተቐመጡ ጉዳያት እንተይተሸራረፉ ክትግበሩ ምቅላስ ኾይኑ ብዝበለፀ ግና ህፃናት ካብ ዓመፅ፣ ምዝመዛን ምግሃስን ክሕለዉ ምግባር ይኸውን። ከምዝፍለጥ መሰላት ህፃናት ኣካል ሰብኣዊ መሰላት ብምዃን ምግሃስ (ጥሕሰት) ድማ ብቐጥታ ምግሃስ (ጥሕሰት) ሰብኣዊ መሰላት ከምዝኾኑ ምርዳእ የድልይ። ብተመሳሳሊ አብ መነባብሮ ህፃናት ዝግበር ሓለዋ ህፃናት ብኣእምሮን ብጥዕናን ዝበሰሉ ክኾኑን አብ ቀፃላይ ሂወቶም ብዓርሰ እምነትን ምክብባርን ዝተመስረተ ናብራ ክህልዎምን ወለዲ ደቆም ብኣግባቡ ዘዕብዩን ንክኾኑ ዝሕብር'ዩ።

ሓለዋ ህፃናት አብ ምዕባይ አብ ዘለዋ ሃገራት ፍሉይ ተገዳስነት ዘድልዩሉ ኩነታት ከምዘሎ ኾይኑ ብፍላይ አብ ከም ሃገርና ዘሎ ኅዳእቲ ልምዲ፣ ምፍራስ ስድራን ልሕሉሕ ርክብ ስድራ ወዘተ እንትርኣይ ጠመተ ዘድልዩን ትካላዊ ኣሰራርሓ ዝጠልብን ከምዝኾኑ ንምርዳእ ኣየፀግምን። አብዚ ፀገም ዘለዎ ሃገር አብ ልምዓት ኣለታዊ ተራ ክፈጥረላ ከምዝኸእልን አብ ቀፃላይ ጉዕዞ ሃርሱ ዝኸኣለ ማሕበራዊ ፀገም ክህልዎ ከምዝገብር አብ ሸቶታት ልምዓት ሚሊንዮም ዝተነፀረ ጉዳይ እዩ። ሓለዋ ህፃናት ከምቲ አብ ላዕሊ ዝተገለፀ ኩሎም መሰላት ህፃናት ዝሓወሰ (ዘጠቓለለ) ኾይኑ ብዝበለፀ ግና ፍሉይ ጠመተ ክውሃቦም ዝግባእ ነዞም ዝስዕቡ መሰላት ይኸውን። ስለዚ መሰላት ህፃናት ነዞም ዝስዕቡ ኣገደስቲ ጉዳያት ብውነ ዝሓዘ እዩ።

- ◆ መለለዩ ስምን ክብርን ምስ ዜግነት (መንነት) ክህልዎም ዝገብር መሰል ምህላዉ
- ◆ ካብ ስድራ ዘይምፍላይን ምርግጋፅ (ምሕላው) ውልቃዊ መሰል ምርካብን
- ◆ ካብ ሓደጋን ዓመፅን ብሕጊ ምክልኻልን ካብ መንግስቲ ፍሉይ ሓለዋን ሓገዝን ምርካብ
- ◆ ንኣካል ጉዳኣት ህፃውንቲ ፍሉይ ሓገዝ ምግባር
- ◆ ጥዕና ምሕላውን ማሕበራዊ ውሕስና ምርካብን መሰል
- ◆ ትምህርትን መዘናግዕን ምርካብ መሰል
- ◆ ካብ ኢኮኖሚያዊ ምዝመዛ፣ ቦታዊ መጥቓዕትን መፀወኒ እፃት ምክልኻል መሰል
- ◆ ካብ መጭወይቲ፣ ቦታዊ ምዝውቀርን ጭካኔ ዝተመልኦ ኣተግባብያ ምክልኻል መሰል
- ◆ ካብ ኢ-ሰብዓውን ኢ-ሞራላውን ማለት አብ ስነ ኣእምሮን ኣካላዊ ፀገም ዝፈጥሩ መቐፃዕቲ ምንጋፍ መሰል
- ◆ ካብ ማሕበራዊ ርክብን ግልጋሎትን ምግላልን ከይሳተፉ ዝግበር ዓፈና /ብስድራ ወይድማ ብዝተፈላለዩ ትካላት/ ምክልኻል መሰል ዝብሉ ምስ ከባቢና ጭቡጥ ኩነታት ዝዛመዱ ስለዝኾኑ አብ ሕድሕድ ከባቢ ዘለዉ መንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት ጠመተ ዝግበረሎም ጉዳያት'ዮም።

አብ ዓለም ምስ ምግሃስ መሰል ዝተዛመዱ ዘጋጠሙ ሓደጋታት ሓለዋ ህፃናት ክንደየናይ ኣገዳሲ ከምዝኾኑ ንምርዳእ ዘኸእል መረዳእታ ብኸምዘስዕብ ኣገባብ ቐፂሊ ቀሪቡ ኣሎ።

- ◆ ልዕሊ 300 ሺሕ ዝኾኑ ህፃናት ወተሃደራት ዝተወሰኑ ትሕቲ 8 ዓመት ዝርከብዎም ኣብ ከባቢ 30 ዝኾና ሃገራት ኣለዉ።
- ◆ ልዕሊ 2 ሚሊዮን ዝግመቱ ህፃናት ካብ 1990 ዓ.ም.ፊ. ኣብ ዘሎ እዋን ብሰንኪ ዕጥቃዊ ጎንጊ ሂወቶም ኣሊፎም።
- ◆ ልዕሊ 1 ሚሊዮን ዝኾኑ ህፃናት ብሰንኪ ጎንጊ ኣብ ማእሰርቲ ይርከቡ።
- ◆ ልዕሊ 13 ሚሊዮን ዝኾኑ ህፃናት ብሰንኪ ኤድስ ደኽታማት ክኾኑ ኪኢሎም።
- ◆ 250 ሚሊዮን ዝኾኑ ህፃናት ምዝመዛ ጉልበት ከምዘጋጥሞምን ካብዚኦም እቶም 180 ሚሊዮን ንኣደጋ ኣብ ዝተቐለፀ ኩነታት ከምዝሰርሑን ይሕበር።
- ◆ 1.2 ሚሊዮን ዝግመቱ ህፃናት ብብዓመቱ ካብ ሃገሮም ይወፁ።
- ◆ ብ1995 ዓ.ም.ፊ. ብዝተገመተ መሰረት ስገእን ሸይጠን ዝናበራ ከባቢ 1 ሚሊዮን ህፃናት ብብዓመቱ ይምዝገባ።
- ◆ 40 ሚሊዮን ህፃናት ትሕቲ 15 ዓመት ብሰንኪ ምግላልን ፀቕጥን ዝላቐዩ እንትኾኑ እዚኦምውን ማሕበራው ጥዕናን ኣለዎ ከምዘድልዮም ይግመት
- ◆ ኣብ ኣፍሪካ ካብ 100 - 130 ሚሊዮን ዝግመታ ደቂ ኣንስትዮ ብሰንኪ ምኽንሻብ ኣብ ፀገም ይርከባ።

ለ. ኣለዎ መሰላት ህፃናት

ተምሃሮ ኣለዎ መሰላት ህፃናት እንትበሃል ከመይ ትርድእዎ? ኣለዎ ንመሰላት ህፃናት ንምግባር ሕጋዊነትን ሰብኣዊነትን ኣላፍነት ዘለዎ ትካል መንዩ? ኣለዎ መሰላት ህፃናት ዕማም ኩሊ ኣካል ማሕበረሰብ እዩ። ነዚ ኣመልኪቱ ኣብ ዝተፈላለዩ ሕግታት መን እንታይ ከምዝሰርሕ ተገሊፁዩ። ብፍላይ ጠመተ ዝውሃቦም ስድራ፣ ማሕበረሰብ፣ መንግስታውን ዘይመንግስታውን ኣካላትን እቲ ህፃንን ነናይባዕሎም ግደን ኣላፍነትን ኣለዎም። ብውደብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዝተዳለወ ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት ኣብ ዓንቀፅ 5 ብኸምዘስዕብ ይገልፅ።

ነዚ ስምምዕ ዝተቐበላ ሃገራት ዘለዉ ስድራ፣ ወይድማ ኣግባብ ዘለዎም ኣባላት ኣዝማድ፣ ወይድማ ናይቲ ከባቢ ባህሊ ዝፈቐዶ ማሕበረሰብ፣ ሕጋዊነት ዘለዎም ኣብሓብቲ ወይድማ ህፃውንቲ ንኸከታተሉ ሕጋዊ ኣላፍነት ዝተውሃቦም ነዚ ስምምዕ መሰል ህፃናት ኣፍልጦ ምሃብ፣ ዓቕሚ ዘገናዘበን ኣግባብ ዝሓለወን ኣመራርሓ ምፍጣርን ብብደረጃኡ ኣፈፃፀማ ምቁፅፃርን ንክኸበር ፃዕሪ ምግባርን የድልይ።

ሃገርና ኢትዮጵያ ነዚ ብ1982 ዓ.ም.ፊ. ዝፀደቐ ዓለምለኽ ስምምዕነት መሰላት ህፃናት ተቐቢላቶ እያ። ብመሰረትኪ ኣብ ሕገ መንግስቲ ሃገርና ዓንቀፅ 36 ብዝርዘር ዝተሓበረ ኾይኑ ዝስዕብ ትሕዝቶ ኣለዎዩ።

1. ኩሎም ህፃናት እዞም ዝስዕቡ መሰላት ኣለውዎም፤

- ብሂወት ምንባር፤
- ክብሪ፣ ስምን ዜግነትን ምርካብ፤
- ንወለዱ ወይድማ ብሕጊ ንኸዕብይዎ መሰል ንዘለዎም ሰባት ክፈልጥን ናታቶም ክንክን ምርካብን፤
- ጉልበቱ ካብ ዝምዘምዙዎ ልምድታት ንኸሕሎን ከምኡውን ኣብ ትምህርቱ፣ ጥዕንኡን ደሕንነቱን ጉድኣት ዘብዕሑ ስራሕቲ ክሰርሕ ንኸይግደድ ወይድማ ከይሰርሕ፤

- አብ ኣብያተ ትምህርቲ፣ ወይድማ ትካላት መዕበዪ ህፃናት፣ ኣብ ኣካሉ ካብ ዝፍፀም ወይድማ ካብ ጭካነን ኢ-ሰብኣዊ ዝኾነ መቐፃዕትን ነፃ ምኅን፤
- 3. ንህፃናት ዝምልከቱ ስጉምትታት ኣብ ዝውሰዱሉ እዋን ብመንግስታዊ፣ ብውልቀ ገበርቲ ሰናይ ትካላት፣ ብኣብያተ ፍርዲ፣ ብሰበ ስልጣን ምምሕዳር ወይድማ ብመውፃእቲ ሕጊ ድሕንነት ህፃናት ኣቐዲሙ ክሕሰብ ኣለዎ።
- 3. ዘጥፍኡ ሰገናት፣ ኣብ ቤት ህንፃት ወይድማ ኣብ መትከሊ እግሪ ትካላት ዝርከቡ ብሓገዝ መንግስቲ ዝፃብዩ ሰገናት፣ ኣብ መንግስታዊ ወይድማ ውልቀ ትካላት ዝርከቡ ዘኸታማት ሰገናት፣ ካብ ዓበይቲ ተፈልዮም ክትሓዙ ምግባር።
- 4. ካብ ሓዳር ወፃኢ ዝተወለዱ ህፃናት ኣብ ውሽጢ ሓዳር ምስዝተወለዱ ህፃናት ማዕረ መሰል ኣለዎም።
- 5. መንግስቲ ንዘኸታማት ፍሉይ ሓለዋ ይገብረሎም። ብጉዲፈቻ ዝፃብዩሉ ስርዓት የመቻቹን የጋፍሕን ከምኡ'ውን ድሕንነቶምን ትምህርቶምን ዘሳልጡ ትካላት ክምስረቱ የበረታትዕ።

ብመሰረት እዚ ድማ ኣብ ሕገ መንግስቲ ኢትዮጵያ ዓንቀፅ 36 ንመሰላት ህፃናትን ድሕንነትን ኣመልኪቱ ዝተሓበሩ ዝስዕቡ'ዮም።

- ፩. ዝኾነ ሕፃን ካብዚ ንታሕቲ ዝስዕቡ መሰላት ኣለውዎ፤
 - ሀ. ብህይወት ምንባር፤
 - ለ. ክብሪ፣ ስምን ዜግነትን ምርካብ፤
 - ሐ. ንወለዱ ወይድማ ብሕጊ ከዕብይዎ መሰል ዘለዎም ሰባት ክፈልጥን ናታቶም ምሉእ ክንክንን ሕብሓባን ምርካብ፤
 - መ. ጉልበቱ ብዘይኣግባብ ካብዝብዝብዝዎ ልምድታት ክሕለው፣ ኣብ ልዕሊ ትምህርቱ፣ ጥዕንኡን ድሕንነቱን ፀገም ዘብፅሑ ስራሕቲ ንክሰርሕ ዘይምግዳድን ወይድማ ከምዚኦም ዝመሳሰሉ ስራሕቲ ኣገዲድካ ካብ ምስራሕ (ክሰርሕ ካብምግባር) ምሕላው፤
 - ሰ. ኣብ ኣብያተ ትምህርቲ ወይድማ ኣብ ትካላት መዕበዪ ህፃናት ውሽጢ ብኣካላዊ ኩነታት ወይድማ ብጭካነን ኢ-ሰብኣዊን ዝኾነ መንገዲ ካብዝፍፀሙ መቐፃዕትታት ነፃ ክኸውን ምግባር፤
- ፪. ንህፃናት ዝምልከቱ ስጉምትታት እንትውሰዱ ኣብ ትካላት መንግስታዊ ወይድማ ዘይመንግስታዊ፣ ኣብያተ ፍርዲ፣ ሰበሰልጣን ምምሕዳር ወይድማ ብትካላት መውፃእቲ ሕጊ ወዘተ ጉዳይ ድሕንነት ህፃናት ኣብ ቅድሚት ዝስራዕን ዓብይ ጠመተ ዝወሃቦን ጉዳይ'ዮ።
- ፫. መናእሰይ ወዲኒ፣ ኣብ ቤት ህንፃት ወይድማ ትካላት እግሪ ምትካል ዝርከቡ፣ ብመንግስቲ ወይድማ ትካላት መዕበዪ ወለዲ ዘይብሎም (ዝሞትዎም) ወዘተ ዝርከቡ ህፃናትን መናእሰይን ካብ ዓበይቲ ተፈልዮም ብፍሉይ ኩነታት ክተሓዙ ይግባእ።
- ፬. ካብ ሓዳር ወፃኢ ዝውለዱ ህፃናት ምስ ብሓዳር ዝተወለዱ ህፃናት ማዕረ መሰል ኣለዎም።
- ፭. መንግስቲ ንወለዲ ዘይብሎም (ዝሞትዎም) ህፃናትን መናእሰይን ፍሉይ ሓለዋ ይገብረሎም። ብጉዲፈቻ (ምስ መዕበይቲ) ዝፃብዩሉ ስርዓት ዘመቻቹ'ውን ዘስፋሕፍሑን ከምኡ'ውን ድሕንነቶምን ትምህርቶምን ዘሰጉሙሉ ትካላት ክምስረቱ የበረታትዕ።

እዞም ኣብ ላዕሊ ዝተገለፁ ኣብ ሕገ መንግስቲ ሃገርና ክልልና ዝተቐመጡ ጉዳያት እቲ ኣብ ላዕሊ ሓለዎ ህፃናት ኣመልኪትና ዝረእናዮም ነጥብታት ብዘካተተ መልክዑ ዝቐረበ ከምዝኾነ ንምርዳእ ይከኣል። እዚ ዘመላኸተና እቲ ኣብ ስምምዕ መሰል ህፃናት ዝተወሰነ ጉዳይ ኣብ ዝተፈላለዩ ሃገራውን ኣህጉራውን ሕግታት ወይኦምን ጠመተ ተዋሂብዎምን ከምዘሎ ዘመላኸትዮ። ስለዚ ነቲ ኮንቬንሽን ዝድግፉ ተቐባልነት ዘለዎም ካልኣት ሕግታት ኣለዉ። እዚኦምውን

- ብ1999 ዓ.ም.ፈ ዝወፀ ቻርተር ሕብረት ኣፍሪካ
- ብ1949 ዓ.ም.ፈ ዝወፀን ብ1977 ዓ.ም.ፈ ዝተመሓየሸን ኣብ ዓለምለኸ ሕግታት ሰብዓውነት ዝጥምት ጄኔቫ ኮንቬንሽን ዝበሃል
- ብ1973 ዓ.ም.ፈ ዝወፀ ዓለምለኸ ኮንቬንሽን ሸቃሎ ብዛዕባ መሰላት ህፃናት ብዝተፈላለዩ ኣገባባት ንምሕዋስን ንምትእትታውን ተፈቲኖም ተግባራዊ እናኾኑ ዝርከቡ ሕግታት እዮም።

ምይይጥ ጉጅለ

- 1 መሰላት ህፃናት ብዝምልከት ብዝርዝር ግለፁ። ኣብራህርርሁ።
- 2 ኣብ ከባቢኹም ዘሎ ፓርላማ ህፃናት ኣብ መሰል ህፃናት ዝገብሮ ምንቕስቓስ እንታይ ይመስል?
- 3 መሰላት ህፃናት ዝዳፍኡ ኩነታት ኣብ ከባቢና ከመይ ዝበሉዮም?
- 4 መሰላት ህፃናት ብቀፃልነት ክብሪ ንኸውሃቦ ካብ ስድራ፣ ማሕበረሰብን መንግስትን እንታይ ክግበር ኣለዎ?
- 5 ሓለዎ ህፃናት ኣብ ቤት ትምህርትኹም እንታይ ይመስል? ፀገማት እንተሃልዮም ብኸመይ ክፍትሑ ይኸእሉ?
- 6 መሰላት ህፃናት ንምንታይ ኣብ ሕገ መንግስቲ ሃገርና ክኣትው ክኢሉ?
- 7 ትሕዝቶ ዓለምለኸ ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት ብዝርዝር ኣረድኡ።
- 8 ዓንቀፅ 36 ሕገ መንግስቲ ፌዴራላዊ ዴሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ኢትዮጵያ ግለፁ።
- 9 ኣብ ህፃናት ጉድኣት ዘብፅሑ እንታይ እዮም?
- 10 ምግሃስ መሰላት ህፃናት ብዝምልከት ዝርዝር ሓበሬታ ኣቐርቡ።
- 11 ህፃናት ስም፣ ክብሪ፣ ዜግነት፣ ትምህርቲ፣ ምፅዋትን ምዝንጋዕን፣ ካብ ሓደጋ ብሕጊ ምክልኻል፣ ክንክንን ምሕብሓብን፣ ሓለዎ ጥዕናን ብህይወት ምንባርን መሰላት ምውናኖምን ምርካቦምን እንታይ ረብሓ ይረኽቡ?

4.3.3 ሓደጋን ደሕንነትን - ኣብ ህፃናት ጉድኣት ዘብፅሑ ነገራት

ተምሃሮ ብዛዕባ መሰል ህፃናት እንታይ ተረዲእኹም? መሰል ህፃናት ብደረጃ ስድራን ቤት ትምህርትን ከምኡውን ማሕበረሰብን ብኸመይ ኣገባብ ይሕለዉ? ምግሃስ መሰል ህፃናት ከመይ ትገልፅዎ? ኣብ ህፃናት ጉድኣት ዘብፅሑ ከመይ ዝመሰሉ ኣጋጣምታት እዮም? ምስ መሓዙትኩምን ወለድኹምን ተመያየጡ። ህፃናት ንተፈጥሯውን ሰብ ስራሕን ሓደጋታት ዝተቐልፁ እዮም። ስለዚ ንህፃናት ከጋጥሞም ዝኸእሉ ሓደጋታት ብስድራ፣ ብማሕበረሰብ፣ ብቤት ትምህርቲ፣ ብኻልኣት መንግስታዊ ትካላት ቅድመ ምድላው ክግበረሎምን ብጥንቓቕ ሂወቶም ክመርሑ ክትትልን ምኽርን ምግባር ኣገዳሲ ይኸውን። ካብቶም ዘጋጥሙ ሓደጋታት ዝተወሰኑ ዝስዕቡ ይርከቡዎም።

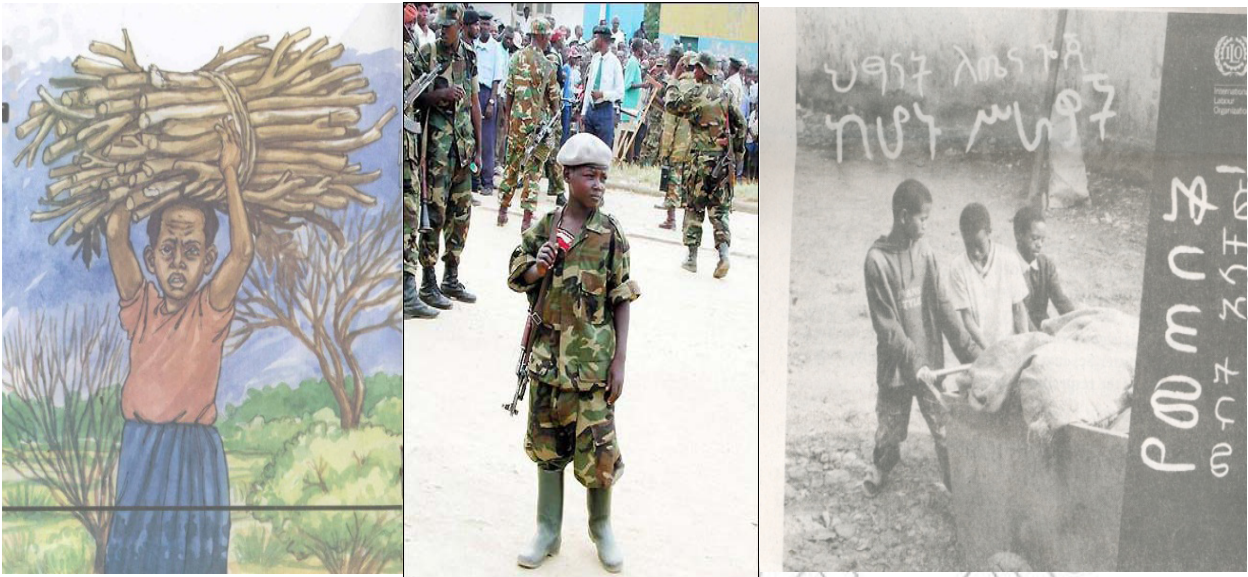
ተምሃሮ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ንወለዲ ወይድማ ዓበይቲ ሰባት ሓቲትኩም ኣብ ክፍለ ምስ መምህርኩም ተመያየጡሎም።

- 1 ኣብ መንበሪ ዝካኑም ወይድማ ኣብ ከባቢኹም ንህፃናት ዘጋጠሙ ሓደጋታት ጥቐሱ። ነዞም ዝጠቐስኩምዎም ሓደጋታት እንታይ ፍታሕ ትህቡ?
- 2 ኣብ ፅርግያን መንገድታትን ዝረኣይክምዎም ሓደጋታት ንመምህር ተዛረቡ።
- 3 ደንብታት ደሕንነት ፅርግያታትን መንገድታትን እንታይ'ዮም? ሕተቱ።
- 4 ደንቢ ደሕንነት ህፃናት ቤት ትምህርቲ ብዘምልከት ንርእሰ መምህር ሕተቱ።
- 5 እንስሳት ብኸመይ ኣገባብ (ኩነታት) ንህፃናት ሓደጋ ከብፅሑ ከምዝኸእሉ ግለፁ።
- 6 ብእንስሳት ሓደጋ (ጉድኣት) እንተበዒሑዎም እንታይ ክግበር ኣለዎ። ንኣብነት ከልቢ ወይድማ ተመን እንተነኸሱካ።
- 7 ካብ ሓደጋ እንስሳት ንምክልኻል ህፃናት እንታይ ክገብሩ ይግብኦም?
- 8 ካብ ሓደጋ ውሕጅን ዝኖብን ህፃናት ንባዕሎም ከመይ ክከላኸሉ ይኸእሉ?

ብተፈጥሮ ዘጋጥሙ ሓደጋታት፤ ኣብዚ ብዋናነት ክረኣዩ ዝግበኦም ኣብ ከባቢና ዝርከቡን ብብእዋኑ እናተፈላለዩ ዘጋጥሙ ተንንፎታት ፍሉይ ጠመተ ንምግባር ዝሕገዙ ይኹኑ። ንህፃናት ምስዚ ተዛሚዶም ዝረኣዩ ከም ውሕጅ፣ ፀድፊ፣ ሓደጋ ባርዕ፣ ናብ ዓበይቲ ኦም ምድያብ፣ በርቂ፣ እንስሳ፣ ትራፊክ መኪና ወዘተ እዮም። ስለዚ ህፃናት ኣብ እዋን ክረምቲ ኣብ ፀዋታ እናሃለዉ ዘይተገመተ ሃንደበታዊ ውሕጅ ከጋጥሞም ስለዝኸእል ዝኖብ እንትመፅእን ኣብ ካልኣት እቲ ውሕጅ መበገሲ ዝኹኑ ከባቢታት ዝኖብ እንትረኣን ጥንቃቄ ተገይሮሎም ቀልጠፎም ናብ ዝዘኣም ክኣትዉ ይግባእ። ካብ ከምዚ ዝመሳሰሉ ሓደጋታት ንምክልኻል ብቀረባ ክትትልን ቆላሕታን የድልዮም።

ብተመሳሳሊ ኣብ እዋን ክረምቲ ብማይ ዝመልኡ ጎዳጉዲ ካብ ዘይምፍላጥን ዕሸሽ ምባልን ተበጊሶም ዝሕምሱ እንተኾይዮም ሓደ እቲ ማይ ፅሬት ስለዘይብሉ ንሕማም ከሳጥሖም ከምዝኸእልን ኻልኣይ ድማ እናሓመሱ እናሓለዉ ክጠልቁ ስለዝኸእሉ ካብዚ ዓይነት ተግባር ክቆጠቡ ኣለዎም። ብኻሊእ ገፅ ኣብቲ ኸባቢ ዓበይቲ ኦም እንተሃልዮም ብቆልዑ ንፉፅ ክትበሃል ምእንታን ናብ ዓበይቲ ኦምን ናብ ጎቦታት ፀድፊ ምውፃእን ሓደጋ የስዕቡዮ። ብፍላይ ኣብ ሳዕሊ ወፂኢኻ እናሃለኻ ርእሶኻ ስለዝዞረካ ክትወድቅ ስለትኸእል ንሂወትካ ግምት ምሃብ የድሊ። ሓድሓደ ግዜ ድማ ኣብ ጫፍ ኦም እናሃለኻ ምስ መሓዙትካ ክትፃወት ኢልካ ብትገብሮ ስራሕ ናብ ሓደጋ ክትወድቅ ከምትኸእል ኣቐዲምካ ምግማት ፅቡቕ ይኸውን። ስለዚ ንህፃናት ግቡእ ክትትል ድሕንነት ይገበር።

- ብሓፈሻ ኣብ ህፃናት ክበፅሑ ዝኸእሉን ብገፊሑ ዝረኣዩን ሓደጋታት
- ✓ ጉልበት ህፃናት ንምምዝማዝ ዝግለመ ዝውውር ህፃናት፤
 - ✓ ናብ ወሲባዊ ዕዳጋ ክኣትዉ ምግባር፤
 - ✓ ኣብ ሕድ ሕድ ውግእ ምውፋር (ኣብ ኩናት ክሳተፉ ምግባር)፤
 - ✓ ሕጊ ከለላ ዘይምሃብ፤
 - ✓ ብሰንኪ ጎዳኢቲ ልምዲ ኣብ ህፃናት ዝበፅሕ ሓደጋ ምስ መሰላትን ደሕንነትን ተዛሚዶም ክረኣዩ ዝግበኦም ይኸውን።

ሰእሊ. 4.7 ህፃናት ንጥዕና ኅዳእቲ ኣብዝኾኑ ስራሕትን ኣብ ኩናትን እንትዋፈሩ

ብምጥቕላል ህፃናት ካብ ሓደጋ ንምክልኻል ብመንግስቲ ክግበሩ ዝግበኦም ተግባራት ዝስዕቡዮም፡፡

- 1 ኣብ ኣፈፃፀማን ክትትል መሰል ህፃናት ምኽባር ዘሎ ክፍተት ብገምጋም ምትዕርራይን ብሕጊ ክሸፈን ምግባር፡፡ ብተመሳሳሊ ነዚ ንምትግባር ዝኸእል ተበግሶ ምህላዉ ብተግባር ምርግጋዕ፡፡
- 2 ኣብ ሓለዋ ህፃናት ኣመልኪቱ ኣብቲ ሕብረተሰብ ዘሎ ኣረኣኢያ፣ ኣተሓሳስባ፣ እምነትን ልምድን ብምፍታሽ ኣብዚ ዘሎ ሕፅረት ግንዛብ ብስልጠናን ትምህርትን ክመሓየሽ ጻዕሪ ምግባር፡፡
- 3 ኣብቲ ከባቢ ወይ ሃገር ዘሎ ንሓደጋ ህፃናት ዝተቐልዑ ተግባራትን ኣግባብ ኣፈፃፀምኦምን ብምክትታልን ብመዕናዕቲ ብምፍታሽን ኣብቲ ጉዳይ ነፃን ግልፅን ምይይጥ ምግባር፡፡
- 4 ኣብቶም ሓደጋታት ህፃናት ኣመልኪቱ መፈፀሚ ዝኾኑ ሕግታትን ኣሰራርሓታትን ምውፃእን ነዚ ዘፈፀም ኣወዳድባ ምህላው፡፡
- 5 ኣብ ሓለዋ መሰል ህፃናት ዝምልከት ንወለዲ፣ መማህራን፣ ፖሊስን ካልኦት ዝምልከቱ መንግስታውን ዘይመንግስታውን ኣካላት ክእለቶምን ፍልጠቶምን ከዕብዩ ምግባር፡፡
- 6 ብዝተፈላለዩ ምኽንያት ንሓደጋ ዝተቐልዑ ህፃናት ካብቲ ዘጋጠሞም ስነ ኣእምሮአዊ ፀገም መሊሶም ዝምሓየሹሉ መንገዲ ምፍጣርን ነዚ ዘግብር ትካላዊ ኣሰራርሓ ምትእትታው ዝብሉዮም፡፡ እዚ ድማ ኣብ ዝምዕባላ ሃገራት ተግባራዊ እናኾነ ከምዝርከብን ብብደረጅኡ ነዚ ዘፈፀም ትካል ምህላዉ እንትኾን፣ ኣብ ዘይምዕባላ ሃገራት ግና ብሰንኪ ሕሱም ድኻነት ናብዚ ብርኪ ንምሽጋር ኣይተኸኣለን፡፡

መጠቻ ስሌ

አብዚ ውራይ ህዝቢ ዝብል ምዕራፍ ኦርባዕተ ምስ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ፣ ኅዳእቲ ባህልታትን ልምድታትን፣ ማሕበራዊ ፀገማት፣ ሳዕቤናት ቅልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ፣ ሰናይ ምምሕዳር፣ መሰላት ህፃናትን ደሕንነትን ወዘተ ዝተዛመዱ ርእሰታት ተማሂርኩም ኢኹም። ኤች.አይ.ቪ ኣብ ደም ዝርከብ ቫይረስ እንትኸውን ካብ ሓደ ሰብ ናብ ካሊእ ሰብ ተላባዳይን ተመሓላላፋይንዮ። ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ብደም ጥራሕ ዝመሓላለፍ ዘይኮነስ ብዶታዊ ርክብውን ካብቶም ቫይረስ ተሸከምቲ ዝኾኑ ሰባት ናብቶም ጥዑያት ሰባት ዝመሓላለፍ እዩ። ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ካብ ሓደ ናብ ካሊእ ዝመሓላለፈሎም ዝተፈላለዩ ሜላታት ኣለዉ። ይኹን ደኣ'ምበር ብምንኸኻእን ብምትንፋስን ወዘተ ዝመሓላለፍ ኣይኮነን። ስለዚ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ማሕበራውን ጥዕናውን ፀገምዮ።

ኣብ ዝተፈላለዩ ብሄር ብሄረሰባትን ህዝብታትን ሃገርና ዝተፈላለዩ ጠቐምትን ኅዳእትን ባህልታትን ልምድታትን ኣለዉ። ንኣብነት ንህፃናት ፀባ ጡብ ኣዶ ምጥጥብን ምትሕልላይን ካብቶም ዝጥቀሱ ሰናይ ማሕበራዊ ሃፍታትና ውሽጢ ይምደቡ። ኣብ ባህልና ጠቐምቲ ልማዳዊ ባህልታት ከምዘለዉ ኹሉ ብጣዕሚ ኅዳእቲ ልማዳዊ ባህልታት'ውን ኣለዉዮም። እዞም ኅዳእቲ ልማዳዊ ባህልታት ዝበሃሉ ብፍላይ ኣብ ኣዴታት፣ ደቂ ኣንስትዮን ህፃናትን ምስ ጥዕና፣ ስነ ልቦናን ማሕበራዊ ኩነታትን ዝተዛመዱ ፀገማት ይፈጥሩ ዘለዉዮም። ካብዚኦም ውሽጢ ምኽንኻብ ብልዕቲ ህፃናት ደቂ ኣንስትዮ፣ ምኽላዕ ዓንቀር፣ ምፍልፋል ስኒ ባርካይ፣ ምጥባሕን ምውቃጥን ዝመሳሰሉ ይርከብዎም። እዚኦም ድማ ንምትሕልላዮን ሓደጋን ሕማም ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዘቃልዑዮም። እዚኦም ኅዳእቲ ባህልታት ጥራሕ ዘይኮነስ ኅዳእቲ'ውን እዮም። ኣብ ኣዴታት ዝፍፀሙ ካልኣት ኅዳእቲ ባህልታትን ልምድታትን'ውን ኣለዉ። ንኣብነት ትሕቲ ዕድመ መርዓ፣ ምስ ዘይማንዛ ሓዳር ምግባር፣ መዳሕንቲ ምእንታን ክወርድ ከብዲ ኣዶ ብጠስሚ ምድራዝ፣ ዘይተመጣጠነ ምግቢ ወዘተ ኅዳእቲ ልምድታትን ባህልታትንዮም።

ካብዞም ኅዳእቲ ልማዳዊ ባህልታት ውሽጢ እቲ ሓደ ብጣዕሚ ኅዳእትን መስካሕካሓይን 'ምኽንኻብ' እዩ። ብፍላይ ምስ ደቂ ኣንስትዮ ተዛሚዱ ንምንታይ 'ምኽንኻብ' ብሕብረተሰብና ይምረፅ ከምዝነበረ ብዝምልከት ሓሙሽተ ምኽንኻታት ኣለዉ። ይኹን ደኣ'ምበር ኣዝዮም ብዙሓት ኅዳእቲ ሳዕቤናት ኣለዉዎ። ካብዚኦም ውሽጢ ብዙሕ ደም ምፍሳሱ፣ ዕርየት ብዝጎደሎም መሳርሕታት ምጥቃም፣ ቃንዛን ስቓይን፣ ከምኡ'ውን ቀንዲ መንገዲ ምትሕልላዮ ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝመሳሰሉ ይርከብዎም። ፡ ምኽላዕ ዓንቀርን ምፍልፋል ድርፃንን (ስኒ ባርካይ) ካብቶም ኅዳእቲ ዝበሃሉ ልማዳዊ ባህልታት ውሽጢ ዝምደቡዮም። ትሕቲ ዕድመ መርዓ'ውን እቲ ካሊእ ኅዳእቲ ልማዳዊ ባህል እንትኸውን ምስ ማሕበራዊ መነባብሮ ዝተዛመዱ ፀገማት፣ ምስ ጥዕና ዝተዛመዱ ፀገማት፣ ኢኮኖሚያዊ ፀገማትን ሕጋዊ ክፍተታትን ዝመሳሰሉ ሳዕቤናት ኣለዉዎ። ኅዳእቲ ባህልታትን ልማዳትን ካሊእ ሳዕቤን'ውን የብፅሑዮም። ንህፃናት ናብ ኅደና ሓዳርነትን ኅዳና ተመሓዳዳርነትን የቃልዎምዮ። ዕድሚኦም ትሕቲ 18 ዓመት ዝኾኑ ብምልኦም ህፃናት'ዮም ዝበሃሉ። ስለዚ ህፃናት ብመሰረት ብሕገ መንግስቲ ዝተረጋገፁሎም መሰላት ብወለደም፣ ብመዕበይቶም፣ ብሕብረተሰብ፣ ብኣብያተ ትምህርቲ፣ ብመንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት ብዝለዓለ ብርኪ ሓለዋን ክንክንን ክግበረሎም ይግባእ። ድጋፍን ከለላ ሕጊ'ውን የድልዮምዮ።

ምምጥጣን ኢኮኖሚያዊ ምዕባለን ዕብዮት በዝሒ ህዝብን ሃገር ኣገዳሲዮ። ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ኣብ ሃገራት ማሕበራውን ኢኮኖሚያውን ፀገማት ይፈጥርዮ። ብፍላይ ድማ ንሃገርና ማእኸል ገይርና እንትንርእይ በዝሒ ህዝቢ ኣብ ተሓራሲ መሬት ምንኣስ ንዘጋጥም ፀገም መንቀሊዮ።

ሰናይ ምምሕዳር ኩለመዳያዊ ንጥፊትን ተበግሶን መንግስታዊ አካላት ዝጠልብን ብዘላቲ መልክዑ ድማ ንዝፍፀሙን ዝትግበሩን ስራሕቲ ዲሞክራሲ ዘጎልብትን ልምዓት ዘቀላጥፍን እዩ። አብዚ መፅሓፍ'ዚ ሰናይ ምምሕዳር አብ ኣርባዕተ መሰረታዊ ቁም ነገራት ዝተመሰረተ ከምዝኾነ ተሓቢሩ'ዩ። ሰናይ ምምሕዳር ኣንፃር ግዕዝይና ብትረት ምንቅስቓስ፣ ንውሳኔ ኣወሃህባ ምእንታን ክሕግዝ ድምዒ ካልኦት ምስማዕ፣ ንሕቶ ሕብረተሰብ ቅልጡፍ ምላሽ ምሃብን ማዕረ መሰል ንኹሉ (ሰብአዊ መሰላት ምኽባር) ዝበሉ ይርከብዎም። ነዚኦም መሰረታዊ ትሕዝቶ ዘለዎም ንምትግባር ዝሕግዙ 12 መትከላት ሰናይ ምምሕዳር ኣለዉ። ምርግጋዕ ሰናይ ምምሕዳር ካብዘለዉዎ ረብሓ እቲ ኣደ መሰላት ህፃናት ንክክበሩ ምሕጋዝ እዩ። ልዕልነት ሕጊ ክክበርን መሰላት ህፃናት ንክይገሓሱን ዓብዪ መሳርሒ'ዩ። ህፃናት'ውን ክንክንን ኣለዎን ክግበረሎም ይግባእ። መሰላት ህፃናት ብምልኡነት ክሕለውን ክክበርን ይግባእ። ምእንተ'ዚ ድማ ኣብያተ ትምህርቲ ዝለዓለ ተራ ኣለዎም።

ማህደረ ቃላት

ቁልፊ ቃላት	ትርጉም / መብራህርሂ
1 ኤች.አይ.ቪ/ኤድስ	ሕማም ንምክልኻል ዘክእል ተፈጥሮአዊ ዓቕሚ ወዲሰብ ዘዳኸም ሻይረስ
2 ባህላዊ ልምድታት	ምስ ሃይማኖታውን ልማዳውን ስርዓት መነባብሮ ዝተኣሳሰሩ ዝውቱር ተግባራትን ባህልታትን
3 ምክንያብ	ብምክንያት ባህላዊ እምነታትን ልምድታትን ዝግበር ምትልታል ብልዕቲ (ምግራዝ)
4 ድርፃን	ስኒ ፀባ ወይድማ ስኒ ባርካይ እናተብሃለ ዝፍለጥ
5 ዓንቀር	ኣብ ጉሮሮ ላዕለዎይ ክፍሊ ንታሕቲ ተንጠልጢሉ ዝበቁል ልስሉስን ንእይሽተይን ኣካል
5 ትሕቲ ዕድመ መርዓ	ደቂ ኣንስትዮ ትሕቲ 18 ዓመት ዕድመኣን ምምርዓው
6 ምውቃጥ	ኣብ ግንባር፣ ክሳድ፣ ድርፃን ስኒ፣ ኢድን ኣካላትን ብዘይለቅቕ ፀሊም ሕብሪ ምፅብባቕ
7 ምጥባሕ	ኣብ ግንባር፣ ምዕጉርትን ቅርንብ (ቅንድብ) ዓይንን ዝግበር ምትልታል
8 ጎደና ኣደርቲ	ኣብ ጎደና ውዲሎም ኣብ ጎደና ዝሓድሩ ህፃናት
9 ጎደና ተመሓዳደርቲ	ኣብ ጎደና ውዲሎም ናብ ገዛ ዝምለሱ ህፃናት
10 ትልሚ ዕብዮትን ትራንስፎርሚሽንን	መንግስቲ ኢትዮጵያ ካብ 2003 — 2007 ዓ.ም ንክትግበር ኣዳልይዎ ዘሎ ትልሚ ዕብዮትን ልምዓትን
11 ሽቶ / ሽቶታት	ዝምዝገቡ ውፅኢታትን ዝበፀሑ ዕላማታትን

<p>12 ሰናይ ምምሕዳር</p>	<p>ብኸሉ መዳይ ዝተማልአ ሓባራዊ ምርድዳእ ማእኸል ዝገበረ ግልፂ፣ ዕቡቕ፣ ቅኑዕ፣ ፍትሓዊ፣ ማዕረ፣ ስሉጥ፣ አሳታፋይ፣ ቅልጡፍን ስሉጥን ግልጋሎት፣ ዲሞክራሲያዊ፣ ተበፃሓይ፣ ተአማንነትን ተሓታትንትን ዘንገሰ ከምኡውን ልዕልነት ሕጊ ዘረጋገፀን ስርዓት ምምሕዳር ኣብ ኩሉ መዳይ መሓውር መንግስታውን ዘይመንግስታውን ትካላት እንትህልው ዝግለፅዩ</p>
<p>13 መሰላት ህፃናት</p>	<p>ኣብ ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት ዝተቐመጡ ጉዳያት እንተይተሸራረፉ ክትግበሩን ብዝበለፀ ግና ህፃናት ካብ ዓመፅ፣ ምዝመዛን ምግሃስን ክሕለው ምግባር</p>
<p>14 ደሕንነት ህፃናት</p>	<p>ህፃናት በደላትን ግፍዕን ከምኡውን ምዝመዛን ንኪይበፅሑም ዝግበር ክትትልን ምክልኻልን</p>
<p>15 ው.ሕ.መ.ዓ</p>	<p>ድሕሪ ካልኣይ ኩናት ዓለም ብ1945 ዓ.ም.ፈ ዝተጣየሽ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም</p>
<p>16 ኢጋድ</p>	<p>ብ1986 ዓ.ም.ፈ ዝተጣየሽን ቤት ዕሕፊቱ ኣብ ጂቡቲ ዝገበረ ኢጋርነት በይነ - መንግስታት ሃገራት ምብራቕ አፍሪካ ኣብ ልምዓት</p>
<p>17 ኮንቬንሽን መሰላት ህፃናት</p>	<p>ብ1949 ዓ.ም.ፈ ዝወፀ ብዛዕባ መሰላት ህፃናት ኣመልኪቱ ብውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዝፀደቐ ሕጊ እንትኸውን ኣብ 1970ታት ኣብ ጄኔቭ ምርድዳእ ዝተገብረሉዩ።</p>

መጠቓሰቢ ሕታታት

- ሀ ነዞም ዝስዕቡ ሓሳባት ትኸክል እንተኾይኖም “ሓቂ” ትኸክል ዘይኮይኖም ድማ “ሓሶት” እናበልኩም መልሲ ሃብ።**
- 1 ኩሎም ጎዳእቲ ባህልታትን ልምድታትን ንኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ዝተቐልዑ እዮም።
 - 2 ትሕቲ ዕድመ መርዓ ብድልየት ህፃናት ዝፍፀምዮ።
 - 3 ጎዳና ምምሕዳር ንኸጋፋሕ ቅልጡፍ በዝሒ ህዝቢ ሓደ ምኽንያት እዩ።
 - 4 ህፃናት ዝኾነ ዓይነት ስራሕ ክሰርሑ የብሎምን።
 - 5 መሰላት ህፃናት ንምርግጋፅ ዝለዓለ ሓላፍነት ዘለዎም መምህራን ጥራሕዮም።
 - 6 ሰናይ ምምሕዳር ምህላው ማለት ግዕዝይና ምቅላስን ምውጋድን ማለትዮ።
 - 7 ፅርየት ትምህርቲ ንምርግጋፅ ሰናይ ምምሕዳር ኣገዳሲ ኣይኮነን።
 - 8 ንሕጊ ተገዛኣይ ንምጅን ሕጊ ምፍላጥ ኣድላይ ክኸውን ኣይኸእልን።
 - 9 ብተፈጥሮ ንዘጋጠሙ ሓደጋታት ዝተቐልዑ ኣብ ገጠር ዝነበሩ ህፃናት ጥራሕዮም።
 - 10 ሕግም ፌስቱላ ብሰንኪ ምኽንሻብ ደቂ ኣንስትዮ ዘጋጥም ፀገምዮ።
- ለ ነዞም ዝስዕቡ ሕቶታት ካብዝተውሃቡ መማረፂ መልስታት ዝበለፀን ዝተማልአን ትኸክል መልሲ ዝኾነ ምረፁ።**
- 1 ካብዞም ዝስዕቡ ጎዳእቲ ባህልን ልምድን ዘይኮነ ምረፅ።
 - ሀ. ትሕቲ ዕድመ መርዓ ሐ. ምኽንሻብ ደቂ ተባዕትዮ
 - ለ. ምኽንሻብ ደቂ ኣንስትዮ መ. ምውቃጥ

- 2 ህፃናት ዝሰዕቡ መሰላት ኣብ ሕገ መንግስቲ ሃገርና ተቐሚጡሎምዮ።
 ሀ. ስምን ዜግነትን ምርካብ ሐ. ስራሕ ምርካብ
 ለ. ትምህርቲ ክትመሃር ዘይምድላይ መ. ብሂወት ምንባር
 ሰ. “ሀ”ን “መ”ን ረ. ኩሎም መልሲ እዮም
- 3 ካብዞም ዝሰዕቡ መትከል ሰናይ ምምሕዳር ዘይኮነ ፍለይ
 ሀ. ግልፅነት ለ. ተሓታትነት ሐ. ትሕትነት ሕጊ መ. ተሳትፎ
- 4 ኅዳእቲ ልምዲ ዘብፅሕዎም ሳዕቤናትን ሓደጋታትን ፍለይ
 ሀ. ኣካላዊ ፀገም ሐ. ፀገም ጥዕና
 ለ. ስነ ኣእምሮኣዊ ፀገም መ. ኩሎም መልሲ እዮም
- 5 ብሰንኪ ቅልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ ካብዘጋጥሙ ፀገማት ዘይኮነ ፍለይ
 ሀ. ስእነት ስራሕ ሐ. ምግሃስ መሰል ህፃናት
 ለ. ዕብት መሬት መ. ብርሰት ክባቢ

ሐ ኣብ ትሕቲ “ሀ” ንዘለዉ ምስ ኣብ ትሕቲ “ለ” ዘለዉ ኣዛምዱ።

ሀ	ለ
1 ሰናይ ምምሕዳር	ሀ. ካብ ምዝመዛን መጥቃዕትን ምሕላው
2 ሳዕቤን ቅልጡፍ ዕብዮት በዝሒ ህዝቢ	ለ. ዝተውሃበካ ስልጣን ብኣግባቡ ምጥቃም
3 መሰል ህፃናት	ሐ. ብርሰት ኣግራብ
4 ኅዳእቲ ልምዲ	መ. ሕጋውን ፖለቲካውን ኣሰራርሓ
5 ተሓታትነት	ሰ. ብሳይንሳዊ ኣገባብ ዘይተረጋገፁ ባህላዊ ተግባራት

